

2012

Samen werken moet je samen doen!

Praktijkwerkstuk in het kader van Fontys OSO

Hogescholen Tilburg

Juni 2012

Master Special Education Needs

Leerroute: Gedragsspecialist (GS)

Lesplaats: Hoorn

Begeleiders: Adri Storm en Nico Schouws

Student gegevens:

Paula Sinkeldam

Notarisappel 24

1619 KC Andijk

Studentnummer: 2149118

Inhoud

Samenvatting	5
Introductie	7
Leeswijzer	7
Hoofdstuk 1: Algemeen idee	9
1.1 Inleiding	9
1.2 Context waarin ik werkzaam ben.	9
1.3 Verlegenheidsituatie	9
1.4 Belang voor de school	10
1.5 Relatie met de introductie	11
1.6 Doel van het onderzoek (aanleiding)	11
1.7 Doel in het onderzoek (probleemstelling).....	12
1.8 Verwachtingen met betrekking tot het onderzoek	13
Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing.....	16
2.1. Inleiding	16
2.2 Samenwerkend leren en Coöperatief leren.....	16
2.2.2 Verschil samenwerken en coöperatief leren	16
2.3 Onderzoek naar coöperatief leren	17
2.4 Sociale vaardigen	18
2.5 Reflecteren/ evalueren	18
2.6 Oplossingsgericht werken.....	18
2.7 Sociogram	19
2.8 Basisbehoeften van leerlingen.....	20
2.8 Samenwerken en inclusief onderwijs.....	21
2.9 Conclusies.....	21
Hoofdstuk 3 : Plan van aanpak	24
3.1 Inleiding	24
3.2. De onderzoeksgroep	24
3.3 De Onderzoeksmethode.....	24
3.4. Gegevens verzamelen.....	24
3.4.1. Hoe worden de gegevens voor de onderzoeksvragen verzameld?	24
3.4.2 Hoe worden de gegevens per deelvraag verzameld?.....	25
3.5 Tijdspad schematische weergegeven.	28
3.6 Ethiek	29
Hoofdstuk 4: Datapresentatie	31

4.1 Inleiding	31
4.2 Het verloop van het onderzoek	31
4.3 Datapresentatie	31
4.4 Datapresentatie Onderzoeksinstrument 1	32
4.5 Datapresentatie onderzoeksinstrument 2	33
4.6. Datapresentatie onderzoeksinstrument 3	35
4.7 Datapresentatie onderzoeksinstrument 4	36
4.8. Datapresentatie onderzoeksinstrument 5	37
Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen.	40
5.1 Deelvraag 1	40
5.2 Deelvraag 2	41
5.3 Deelvraag 3	43
5.4 Eindconclusie	44
Aanbevelingen	45
Hoofdstuk 6: Evaluatie van het onderzoek.....	47
6.1 Inleiding	47
6.2 Reflectie op het procesverloop van het onderzoek	47
6.3 Persoonlijke ontwikkeling.....	49
6.4 Voornemens voor een professionele toekomst	50
Nawoord	51
Literatuurlijst	52
Bijlage 1: Uitgangspunten coöperatief leren	55
Bijlage 2: Samenwerkingsvaardigheden	58
Bijlage 3: Reflectieve gesprekken voeren met kinderen volgens coöperatief leren	59
Bijlage 4: Oplossingsgerichte gesprekken voeren met kinderen	60
Bijlage 5: Kijkwijzer Coöperatief leren, sociale vaardigheden	62
Bijlage 6: Interview vragenlijst	63
Bijlage 7: Leerkracht reflectiemodel.....	64
Bijlage 8: logboek	65
Bijlage 9: Schematische weergave tijd, actie, deelnemers en middelen	71
Bijlage 10 Een gedetailleerd overzicht van het verloop van het onderzoek.....	72
Bijlage 11: Regels Klas.....	75
Bijlage 12: Voorbeelden van T-kaarten.....	76
Bijlage 13 Observatie nulmeting	77
Bijlage 14 Observatie eindmeting	78

Bijlage 15: Sociogram beginmeting	79
Bijlage 16: Sociogram eindmeting	81
Bijlage 17: Resultaten Logboek	83
Bijlage 18: Leerkracht reflectiemodel van de observatoren.....	88
Bijlage 19 Leerkracht reflectiemodel van de leerkracht zelf	91

Samenvatting

Voor u ligt het onderzoek in het kader van mijn opleiding “Master SEN Special Education Needs”. Dit onderzoek beschrijft hoe coöperatief leren en oplossingsgericht werken leerlingen stimuleren tot beter leren samenwerken in de groep.

Elk jaar zijn er een aantal leerlingen die moeite hebben met het samenwerken in de groep. De leerlingen lijken samenwerken als vervelend te ervaren. Het lukt deze leerlingen onvoldoende om aansluiting te vinden met andere leerlingen, om samen een opdracht tot een goed einde te brengen. Doordat de leerlingen moeite hebben samen te werken is de rol van de leerkracht meer een sturende en corrigerende rol. Het onderzoek heeft als doel erachter te komen hoe deze leerlingen gemotiveerd kunnen worden samen te gaan werken. Dat de rol van de leerkracht verschuift van een corrigerende naar een begeleidende rol. Met dit onderzoek wordt een antwoord gevonden op de vraag: *Met welke interventies kan ik de leerlingen in groep 4-5 stimuleren tot samenwerken?*

Uit het onderzoek blijkt dat coöperatief leren en oplossingsgericht werken een bijdrage leveren aan het proces van samenwerken. De structuur van coöperatief leren geeft duidelijkheid. De leerlingen hebben meer houvast en krijgen de kans om in bepaalde sociale rollen te oefenen met samenwerkingsvaardigheden volgens van Vugt (2002). Van Vugt is één van de grondleggers van coöperatief leren. Oplossingsgericht werken vindt plaats middels het invullen van het logboek en de dagelijkse reflectieve gesprekken. Het werken aan het logboek draagt bij aan zelfsturing en een betere houding van de leerling. Coöperatief leren en oplossingsgericht werken zijn een belangrijk aspect in het onderzoek. Zonder coöperatief leren en oplossingsgericht werken zouden deze activiteiten nooit zijn ingevoerd om zelfsturing en het samenwerken te verbeteren. Door hier als leerkracht structureel aandacht aan te besteden leren de leerlingen hier meer grip op te krijgen. De rol van de leerkracht verschuift van een corrigerende naar een begeleidende/coachende rol. Het logboek blijkt een middel om reflectieve gesprekken te kunnen voeren. Als hieraan wordt gewerkt kunnen de coöperatieve activiteiten stapsgewijs worden uitgebreid. Met de volgende aanbevelingen kunnen leerlingen gestimuleerd worden tot samenwerking.

Op grond van de resultaten van het onderzoek worden de volgende aanbevelingen gedaan: Bespreek met de leerlingen hoe het samenwerken gaat door gebruikmaking van het logboek. Laat de leerling zijn eigen doelen stellen. Gebruik coöperatieve werkvormen

zodat de leerlingen gelegenheid krijgen om te oefenen. Maak heterogene groepen en betrek het coöperatief leren op de hele groep.

Introductie

Mijn naam is Paula Sinkeldam. Ik ben nu ruim zes jaar werkzaam in het basisonderwijs. Dit meesterstuk is de afronding van de opleiding Master Special Education Needs, leerroute gedragsspecialist. Deze leerroute ben ik gaan volgen omdat ik meer wilde weten over het individueel begeleiden van leerlingen met gedragsproblemen. Het gedrag van leerlingen vind ik interessant omdat je het op verschillende manieren positief kunt beïnvloeden. Het onderzoek zal zich richten op het betrekken van leerlingen bij het samenwerken. Het onderzoek is uitgevoerd op een reguliere dorpsschool in de kop van Noord-Holland. Hieronder volgt een leeswijzer voor het meesterstuk. Ik hoop door dit meesterstuk, anderen te kunnen inspireren, leerlingen te gaan betrekken bij het samenwerken in de klas.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1

In hoofdstuk 1 wordt uiteengezet wat de beweegredenen zijn voor het onderzoek en wat de onderzoeksvraag precies is.

Hoofdstuk 2

Dit hoofdstuk richt zich voornamelijk op het onderwerp van het onderzoek in de literatuur. Onder andere worden de volgende thema's beschreven: coöperatief leren, reflecteren, oplossingsgericht werken en de basisbehoeftes van leerlingen.

Hoofdstuk 3

In dit hoofdstuk zal beschreven worden hoe het onderzoek plaats zal gaan vinden. Welke interventies en onderzoeksinstrumenten er gebruikt worden.

Hoofdstuk 4

In dit hoofdstuk worden de gegevens gepresenteerd die zijn verzameld gedurende het onderzoek.

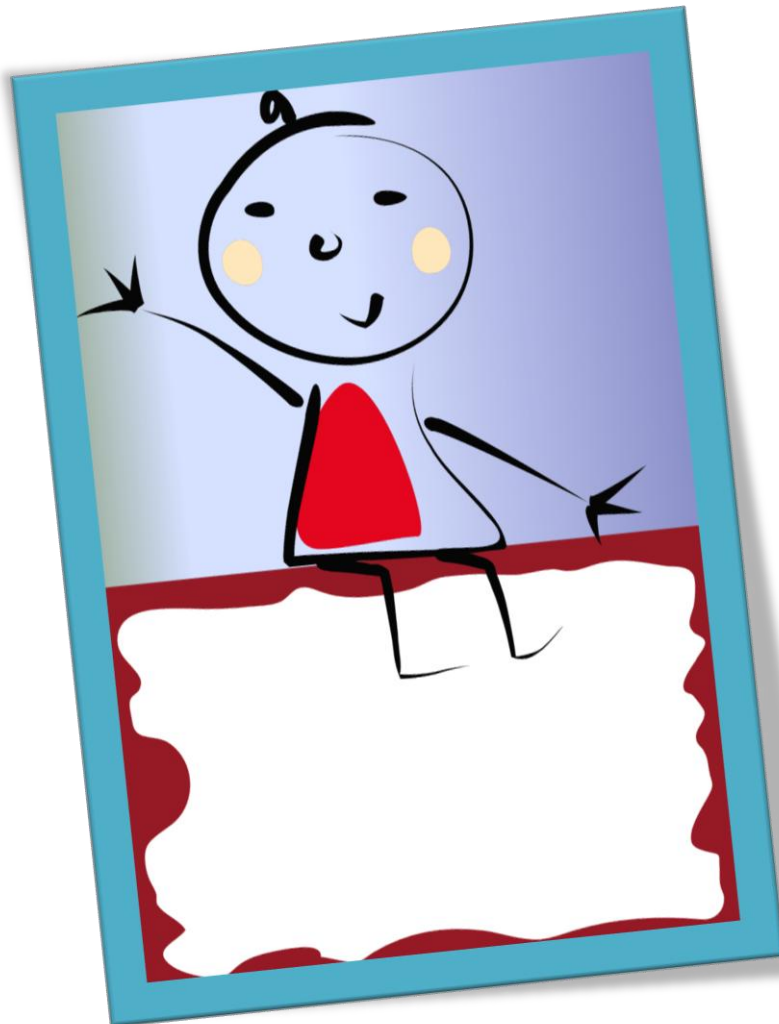
Hoofdstuk 5

In dit hoofdstuk zullen enkele conclusies getrokken worden en aanbevelingen worden gedaan met betrekking tot de hoofdvraag van dit onderzoek, *'Hoe kan ik door middel van het inzetten van coöperatieve werkvormen en oplossingsgericht werken leerlingen in groep 4/5 stimuleren tot samenwerken?'*

Hoofdstuk 6

In dit hoofdstuk zal ik reflecteren op mijn professionele en persoonlijke ontwikkeling gedurende het werken aan het meesterstuk.

HOOFDSTUK 1: ALGEMEEN IDEE

Hoofdstuk 1: Algemeen idee

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding en verlegenheids situatie tot dit praktijkonderzoek beschreven. Vanuit de aanleiding en de verlegenheids situatie volgt de vraag naar het onderzoek en de daarbij behorende deelvragen. Wanneer een onderzoek gaat plaatsvinden zijn er altijd verwachtingen en hypothesen, die staan in het eerste hoofdstuk beschreven.

1.2 Context waarin ik werkzaam ben.

Sinds september 2006 ben ik werkzaam als groepsleerkracht op een katholieke reguliere basisschool in een dorp in Noord-Holland. Op dit moment werk ik in groep 4-5. De groep telt 28 leerlingen. In deze groep zijn een aantal leerlingen met individuele leer of gedragsproblemen. Het IQ van de leerlingen van deze groep loopt uiteen van een laag IQ +/- 70 tot zeer hoog IQ +/- 130. Door deze grote IQ verschillen zijn de onderwijsbehoeften van de leerlingen zeer divers. De leerkrachten op onze school hebben aangegeven dat samenwerken in de klas een punt van aandacht is. Dit is dan ook het onderwerp van mijn onderzoek.

1.3 Verlegenheids situatie

In mijn eigen groep ervaar ik dezelfde problemen als mijn collega's. De "zwakke" leerlingen krijgen vaak wel de aandacht die zij verdienen. De leerlingen die meer aankunnen dan het reguliere lesaanbod verdienen die aandacht ook. Er is wel meer materiaal voorhanden, begeleiding daarin blijft achterwege. De leerlingen gaan hun eigen gang met het extra materiaal als "Kien" en "Rekentijgers". Het lukt te weinig om met deze leerlingen het werk te evalueren, waardoor de motivatie voor de leerlingen minder wordt. Vanuit een studiemiddag, welke georganiseerd werd door het samenwerkingsverband de Streek, kwam naar voren dat we graag een begeleidingsplan willen over de vraag hoe wij leerlingen meer verantwoordelijkheid kunnen geven voor hun eigen taken en hoe we het samenwerken kunnen bevorderen.

Onze school hanteert de taalmethode "Taaljournaal". Deze methode heeft een vaste opbouw per week. Binnen de weekopbouw zijn de dagen 2 en 4, dagen die vragen om samenwerking en dat wordt nu niet gedaan. De leerkrachten vinden het een 'lastige' taak om leerlingen samen te laten werken.

Uit eigen ervaring merk ik ook dat het samenwerken in mijn eigen groep niet goed gaat. Ik merk in groep 4-5 dat leerlingen dat niet goed kunnen. Ik zie in mijn groep soms

rolpatronen ontstaan tijdens het samenwerken: leidende types, afwachtende types, zorgdragende types en types die helemaal niets doen. Enkele “leiders” bepalen hoe de opdracht uitgevoerd gaat worden, waarbij het opvallend is dat andere leerlingen dit zonder probleem volgen. Er zijn echter ook leerlingen die letterlijk een stap terug doen en hulpzoekend naar mij kijken.

Een ander voorbeeld is het opruimen. De zorgdragende types willen graag voor de leerkracht de scharen, lijmpotjes en ander materiaal opruimen; ook hebben zij al snel een bezem in hun handen. De leiders zetten de spullen al klaar op de tafel van de zorgdragende types en de rest doet niets.

De methode “Taaljournaal” verwacht echter dat de leerlingen in een bepaalde mate samen kunnen werken. Daarnaast is een nieuwe rekenmethode aangeschaft. In de methode “Wereld in getallen” zijn lessen opgenomen waarin samenwerking verwacht wordt.

1.4 Belang voor de school

Je mag zijn zoals je bent

Om te worden wie je bent

Maar nog niet kunt zijn

En je mag het worden

Op jouw manier

En in jouw tijd

Bovenstaande gedachte van Daniël D. Offman beschrijft precies hoe wij (leerkrachten) naar ‘onze’ kinderen kijken. Op de voorpagina in de schoolgids staat het gedicht vermeld.

Visie van onze school:

We zien voor onszelf een begeleidende en helpende rol om de kinderen te leren het zelf te doen.

We willen er zijn voor de kinderen, ruimtegevend, maar ook eisenstellend.

We wensen de kinderen toe dat ze zich kunnen ontwikkelen tot zelfstandige, sterke en kritische mensen.

We willen ze dragers maken van hun eigen verantwoordelijkheden en makers van hun eigen keuzes.

We kunnen niet veranderen, maar wel helpen ontwikkelen.

Missie van onze school:

Waar wij naartoe werken is dat het kind zich samenwerkend en individueel ontwikkelt tot een zelfstandig en kritisch mens, in de breedste zin van het woord, zodat het, naar eigen kunnen, kan functioneren, in multiculturele maatschappelijke situaties.

In de visie-missie gedachte van onze school staat beschreven dat de school samenwerken van belang acht. Hiermee geeft de school aan dat samenwerken belangrijk is. Het is één van de doelstellingen waar de school aan wil werken. Het lukt mij nog niet voldoende om deze visie-missie ook daadwerkelijk tot praktijk te brengen. Tijdens gesprekken met collega's geven zij hetzelfde aan. Er is behoefte aan concrete werkwijzen om het samenwerken in de klas te doen slagen. Ik richt mijn onderzoek in eerste instantie vooral op leerlingen in mijn eigen groep. Wanneer de uitkomst van mijn onderzoek positief is, kunnen we bekijken in hoeverre het mogelijk is om dit schoolbreed te gaan invoeren.

1.5 Relatie met de introductie

Ik heb geleerd, tijdens modules van de opleiding en intervisiebijeenkomsten, anders te kijken naar het gedrag van kinderen. Ik heb geleerd dat gedrag altijd voorkomt uit een positieve intentie (Van Lieshout, 2010). Een persoon vertoont gedrag omdat hij er zelf denkt beter van te worden. Ik schrijf hier hij, waar hij vermeldt staat kan ook zij gelezen worden. Als je dat kunt zien, kun je het gedrag beter begrijpen stelt van Lieshout (2010). Soms vertoont een leerling boosheid/frustratie omdat hij de opdracht niet begrijpt en/of niet de vaardigheid heeft om hulp te vragen. Mijn onderzoek richt zich op het betrekken van de leerlingen bij het plan van samenwerken. Het is mogelijk dat leerlingen die moeite hebben met samenwerken de vaardigheden missen om dit te doen. Hier richt ik mijn onderzoek op. Tegelijkertijd wil ik met een leerling een band opbouwen en hem verder te kunnen helpen. Daarbij is het goed om naar zijn mentale model te kijken (Durrant, 2009). Wat heeft dit kind nodig om zich verder te ontwikkelen, om verder te komen in zijn ontwikkeling op school. Wat hebben kinderen nodig om het gedrag te doen veranderen en welke rol kan ik hier als gedragspecialist en groepsleerkracht aannemen?

1.6 Doel van het onderzoek (aanleiding)

Het gedrag van de leerlingen in groep 4-5 laat een bepaalde afhankelijkheid zien. Met het aanbieden van coöperatieve werkstructuren (Förre, Kenter & Veenman, 2008) krijgen de leerlingen de kans in bepaalde sociale rollen te oefenen met samenwerkingsvaardigheden met een leerkrachtrol als organisator en begeleider (Kagan, 2007). Ik wil leerlingen meer

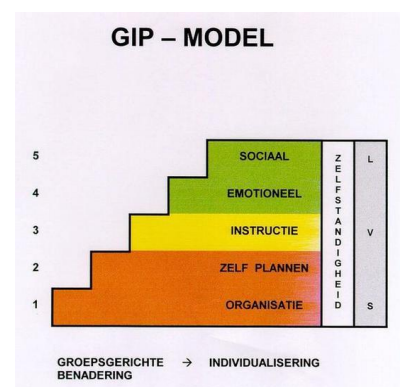
verantwoordelijkheid geven met betrekking tot samenwerken door oplossingsgericht te werk te gaan. Bijvoorbeeld door oplossingsgerichte gespreksvoering. Hierdoor wordt het gesprek zo gestuurd dat de leerlingen hun eigen krachtbronnen aanboren en tevens wordt er besproken wat er nog beter zou kunnen. Tegelijkertijd is er de kans om op te noemen wat al wel heel goed ging, waarom en hoe dat er dan uitzag (Berg & De Jong, 2001). Hierdoor word de leerling gemotiveerd om aan zijn eigen doelen te gaan werken (Cauffman & Van Dijk, 2009).

Het doel van mijn onderzoek is:

Het doel van mijn onderzoek is, dat ik te weten kom hoe ik het samenwerken in de klas kan laten slagen. Dat ik tijdens het onderzoek inzicht verwerf hoe het samenwerken gaat. Dat ik naar aanleiding van het onderzoek mijn praktijksituatie kan verbeteren. De verworven kennis kan delen met collega's, zodat ook zij het samenwerken kunnen verbeteren. Het doel van het onderzoek is ook dat leerlingen prettig met elkaar kunnen samenwerken, dat zij positief met elkaar om gaan en dat zij gebruik kunnen maken van elkaars kwaliteiten en talenten. Dat iedere leerling zich samenwerkend en individueel ontwikkelt tot een zelfstandig en kritisch mens, zodat het kan functioneren in multiculturele maatschappelijke situaties.

1.7 Doel in het onderzoek (probleemstelling)

In mijn onderzoeksvraag is sprake van coöperatief leren. Er is voor coöperatief leren gekozen, omdat de school waar ik werkzaam ben volgens het GIP-model werkt. Dit model staat voor 'Groeps- en Individueel gericht Pedagogisch en didactisch handelen van de leerkracht'. Het GIP-model kent vijf thema's. We hebben de eerste vier treden van de GIP-trap beklommen. Dit is de basis om tot samenwerkend leren (de vijfde trede) te komen.

Figuur: 1.1. GIP- model
Bron:<http://www.gpi.amsterdam.nl/31/126.pagegroup.page.php?s31p10i25>

Met het aanbieden van coöperatieve werkvormen bied ik een krachtige structuur aan. De leerlingen hebben meer houvast en krijgen de kans om in bepaalde sociale rollen te

oefenen met samenwerkingsoefeningen. Zodat zij sociaal vaardiger kunnen worden. (Van Vugt, 2002).

Van Vugt (2002) geeft aan dat coöperatief leren een positieve bijdrage levert aan de werkhouding, motivatie, sociaal emotionele ontwikkeling, het geheugen en de samenwerkingsvaardigheden van leerlingen. Coöperatief leren lijkt daardoor het meest voor de hand liggende werkvorm waarmee deze groep geholpen kan zijn. Daaraan toevoegend wil ik het oplossingsgerichte gedachtengoed gebruiken om leerlingen zelf na te laten denken over het samenwerken. Welke vaardigheden kunnen de leerlingen aanleren of verbeteren met betrekking tot samenwerken? Op deze manier kan ik de motivatie voor het samenwerken vergroten en de leerlingen meer betrekken bij het onderzoek.

Onderzoeksvraag: Met welke interventies kan ik de leerlingen in groep 4-5 stimuleren tot samenwerken?

Deelvragen hierbij zijn:

- Welke invloed heeft coöperatief werken op het sociale gedrag van de leerlingen?
- Hoe kan ik ervoor zorgen dat leerlingen in de groep beter samen werken?
- Stelt mijn begeleiding leerlingen in staat om beter samen te werken in een groep?

1.8 Verwachtingen met betrekking tot het onderzoek

Wat bereik ik met het onderzoek:

- Voor mij levert het onderzoek op dat ik weet hoe ik kinderen, ondanks gedragsmatige problematiek, toch kan laten samenwerken. Dat ik weet hoe ik het samenwerken zo kan organiseren zodat iedereen een bijdrage kan leveren in het samenwerken.

Wat bereiken de leerlingen met het onderzoek:

- Ik verwacht dat mijn interventies er voor zorgen dat de leerlingen die moeite hebben met samenwerken succeservaringen gaan beleven en dat de rol van de leerkracht bij het samenwerken verschuift van controleur naar coach/begeleider.
- Ik verwacht dat de leerlingen beter samenwerken, opdrachten beter lezen, over meer samenwerkingsvaardigheden beschikken, sociaal sterker staan. Waardoor zij verantwoordelijkheid kunnen nemen voor hun eigen gedrag

Wat bereikt de school met het onderzoek:

- Ik merk dat het samenwerken in de groep meer leerkrachten bezig houdt. Met de

uitkomsten van mijn onderzoek kan ik collega's helpen om de verantwoordelijkheid en motivatie van leerlingen betreffende het samen werken te vergroten.

Ik ga dit onderwerp aanpakken als leerkracht van groep 4-5 en ik wil er in de toekomst op schoolniveau als gedragsspecialist gaan inzetten.

In hoofdstuk 2 wordt nader ingegaan op de theoretische basis van samenwerken die nodig is om het onderzoek te kunnen begrijpen.

HOOFDSTUK 2:

THEORETISCHE ONDERBOUWING

Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat over het onderwerp bekend is in de literatuur, (maar ook in de praktijk). De gekozen thema's komen voort uit de verwachting in hoofdstuk 1. De volgende thema's worden beschreven: coöperatief werken, reflecteren, oplossingsgericht werken en de basisbehoefte van leerlingen.

In de blauwe kaders wordt de relatie met de opzet van het onderzoek aangegeven om vervolgens tot een plan van aanpak te komen voor het onderzoek in hoofdstuk 3.

2.2 Samenwerkend leren en Coöperatief leren

Samenwerken met andere kinderen stimuleert de verstandelijke ontwikkeling. (Ebbens & Ettekoven, 2005). Samenwerkende leerlingen zijn niet alleen gericht op hun eigen leren maar ook op dat van hun groepsgenoten (Johnson, Johnson & Holubec, 1994).

Aan coöperatief leren zijn bepaalde criteria verbonden. Het is een leersituatie waarin de kinderen in kleine groepen, op een gestructureerde manier samenwerken aan een gezamenlijk doel of product. Johnson et al. (1994) geven de basiskenmerken van coöperatief leren. In bijlage 1 worden de kenmerken van coöperatief leren uitgebreid beschreven (Van Vugt, 2002). Hieronder volgt een korte samenvatting.

Een les met een inhoud van coöperatief leren bevat altijd de volgende elementen:

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
- Individuele verantwoordelijkheid
- Directie interactie
- Samenwerkingsvaardigheden
- Evaluatie van het groepsproces

Zonder één van deze elementen kan niet meer gesproken worden van coöperatief leren. Deze vijf basiskenmerken zijn typerend en bepalend voor coöperatief leren. Het levert een positieve bijdrage aan het pedagogische klimaat (Förre, Kenter & Veenman, 2004).

2.2.2 Verschil samenwerken en coöperatief leren

Samenwerkend leren en coöperatief leren is niet hetzelfde, blijkt uit de literatuur. (Förre et al. 2008) Coöperatief leren is gebaseerd op een onderwijs traditie die veel waarde hecht aan kinderen opvoeden met democratisch denken en handelen, samenwerken en actief leren. Aan coöperatief leren zijn bepaalde criteria verbonden. Het is een leersituatie waarin de kinderen in kleine groepen, op een gestructureerde manier samenwerken aan een

gezamenlijk doel of product.

In figuur 2.2 van Ted Panitz, (1996) zijn de verschillen tussen samenwerkend leren en coöperatief leren weergegeven. Dit schema laat zien dat bij coöperatief leren alle kinderen een positieve bijdrage leveren, terwijl bij samenwerkend leren te zien is dat vooral de “leiders” het proces bepalen.

Samenwerken	Coöperatief leren
Sterkste leerling neemt de leiding	Gelijke deelname
Zwakke leerlingen haken af, achteraf geen duidelijkheid wie welke taak heeft gedaan.	Individuele aanspreekbaarheid; elk kind levert zijn eigen bijdrage aan de opdracht.
Kinderen werken samen, maar de taken worden niet altijd eerlijk verdeeld. De één doet veel meer, dan de ander.	Positieve wederzijdse afhankelijkheid; ieder kind moet zijn bijdrage leveren om tot een goed resultaat te brengen.
Kinderen praten misschien met elkaar, maar kunnen ook zonder interactie werken.	Simultane interactie; in de groep zijn veel kinderen tegelijkertijd zichtbaar actief.

Figuur 2.2. Bron: Panitz, Ted. Collaborative vs cooperative learning. 1996

2.3 Onderzoek naar coöperatief leren

Steven & Slavin (1995) beschrijven dat onderzoek naar coöperatief leren aantoonbare positieve invloeden heeft op de cognitieve en sociale ontwikkeling van de leerlingen, zoals leerprestaties, interetnische vriendschappen, acceptatie van gehandicapte klasgenoten en zelfvertrouwen. Uit onderzoek naar coöperatief leren is gebleken dat door het werken in coöperatieve leergroepen beter wordt omgegaan met individuele verschillen tussen leerlingen in de klas (Steven & Slavin, 1995). Onderzoek heeft laten zien wat de nadelige effecten zijn van het werken in homogeen samengestelde leergroepen op de leerprestaties van de leerlingen. Scholen gaan nu steeds meer over tot heterogeen samengestelde leergroepen (Kagan, 2007). Leerlingen met leerachterstanden doen het op scholen met coöperatief ingerichte leergroepen beter dan vergelijkbare leerlingen in traditionele scholen met speciale onderwijsprogramma's. (Kagan, 2007).

Er wordt in het onderzoek gekozen voor coöperatief leren. Omdat deze werkvorm goed aansluit bij het onderwijs van de school. Verder wordt gekozen voor heterogene groepen vanwege de mogelijkheid tot differentiatie. Zodat leerlingen van elkaar kunnen leren op verschillende niveaus.

2.4 Sociale vaardigen

Om leerlingen op een effectieve manier met elkaar te laten samenwerken volgens Kagan (2007) een aantal sociale vaardigheden noodzakelijk.

Deze vaardigheden zijn samengevat in bijlage 2. De sociale vaardigheden lopen op in moeilijkheid: basisvaardigheden, voortgezette vaardigheden en gevorderde vaardigheden. (Kagan, 2007).

De sociale vaardigheden kunnen gebruikt worden om een goed beeld te krijgen van de leerling. Welke vaardigheid zou de leerlingen nog beter kunnen ontwikkelen? In het onderzoek kan bekeken worden waar de knelpunten zitten zodat er met de leerling gericht geoefend kan worden.

2.5 Reflecteren/ evalueren

Niet alleen sociale vaardigheden zijn belangrijk bij coöperatief leren maar ook evalueren en reflecteren (Kagan, 2007). Kagan (2007) stelt dat evalueren en reflecteren essentiële stappen zijn tijdens coöperatief leren. Het gaat hierbij niet alleen om de inhoudelijke evaluatie van wat de kinderen hebben gemaakt of geleerd, maar ook over de manier waarop de kinderen in een groep met elkaar hebben samengewerkt. De kinderen worden hierbij betrokken. Wat ging er goed en waar kunnen we de volgende keer nog beter op letten? Evaluatie van het samenwerken is belangrijk omdat het kinderen aanzet tot reflectie (Ebbens & Ettekoven, 2005). De leerlingen leren immers van elkaar. Leerlingen worden betrokken bij de evaluatie. Door de leerlingen hierbij actief in te schakelen, ervaren de leerlingen, dat hun mening op prijs wordt gesteld, waardoor ze zich meer verantwoordelijk voelen voor hun eigen leerproces. (Förrer et al., 2004). In bijlage 3 zijn reflectieve vragen opgenomen betreffende coöperatief leren (Kagan, 2007).

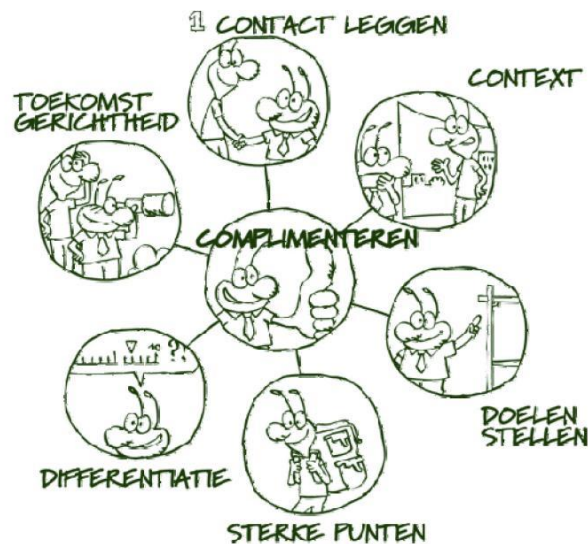
2.6 Oplossingsgericht werken

Oplossingsgerichte gespreksvoering is een vorm van reflecteren. Er wordt samen gepraat, er worden open vragen gesteld en er is ruimte voor denkpauzes. Bij beide methodieken (reflectie en oplossingsgerichte gespreksvoering) wordt regelmatig samengevat “wat de leerling heeft gezegd” (Berg&de Jong, 2001). Bij oplossingsgericht werken is men meer gericht op de oplossing en niet op het probleem. (Cauffman & Van Dijk, 2009).

Oplossingsgericht werken is een methode die de leerling of medewerker zo veel mogelijk zelf aan het werk wil laten. Het is de taak van iedere onderwijskracht de ander te helpen zichzelf te (be)helpen. (Cauffman & Van Dijk, 2009). Oplossingen hoeven daarbij niet per sé een verband te hebben met oorzaken. Verandering van een onderdeel als interactie kan vaak ook anderen onderdelen veranderen. Door anders te denken, ga je automatisch anders handelen. (Durrant, 2009).

Er wordt gekozen om de doelen vanuit de leerling te laten komen. In het onderzoek moet ruimte zijn om het succes van de leerling en zijn doel te kunnen vieren, wanneer het doel behaald is.

Een model om oplossingsgericht werken te coachen is: 'De Zevenstappendans'. De stappen binnen het gesprek hebben geen vaste volgorde. Als het ware oefen je net als een dans de basispassen, waarna je vervolgens door verschillende variaties en combinaties tot een dans komt. Je danst samen naar de oplossingen. (Cauffman & Van Dijk, 2009)

Figuur: 2.6. De Zevenstappendans Kubus (Cauffman & Van Dijk)

Een andere manier om oplossingsgericht werken te stimuleren is de methode Kids Skills. Deze methode gaat er vanuit dat leerlingen actief moeten meewerken met het leren van de vaardigheden die zij nodig hebben om problemen te overwinnen. Waarbij de oplossing weer "teruggegeven" wordt aan de leerlingen (Furrman, 2004). In bijlage 4 zijn nog meer technieken van oplossingsgerichte gespreksvoering opgenomen.

De Zevenstappendans is een manier voor de leerkracht om in gesprek te komen met een leerling. Kids Skills wordt meer gebruikt voor de leerling zelf. Beide methoden kunnen gebruikt worden om doelen vast te stellen, om het samenwerken beter te doen slagen en om de motivatie en zelfverantwoordelijkheid te kunnen stimuleren. Hierbij uitgaande van de mogelijkheden (krachtbronnen). De schaalvraag en wondervraag zouden hierbij ook gebruikt kunnen worden om het doel nog duidelijker te maken.

2.7 Sociogram

Rond 1953 ontwikkelde Jacob Moreno ideeën om met sociometrie de relatiepatronen binnen een groep in kaart te brengen. Op deze manier ontstaat een sociale kaart die de aantrekking en afstoting tussen groepsleden weergeeft. De sociale relaties en

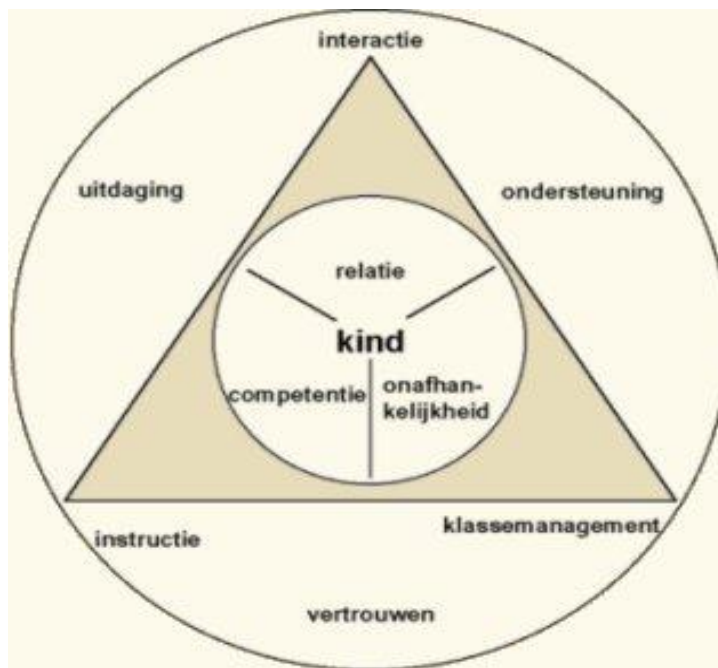
verbindingen die in een groep spelen worden zichtbaar gemaakt met behulp van een sociogram. Het sociogram is bedoeld als gereedschap voor het verkrijgen van inzicht in de groepsstructuur en voor het samenstellen van subgroepen voor samenwerking. Volgens Moreno kan men de samenwerking tussen mensen verbeteren door met behulp van een sociogram evenwichtig samengestelde groepen te vormen. (Moreno, 1953)

Het sociogram zou een goed instrument kunnen zijn in het onderzoek om de onderlinge relaties tussen leerlingen in de groep vast te kunnen leggen. Ter verbetering van de samenwerking in de groep.

2.8 Basisbehoeften van leerlingen.

Coöperatief leren sluit goed aan bij adaptief onderwijs (Förre et al. 2008).

Het model van Luc Stevens (2002) figuur 2.6, vormt de basis van adaptief onderwijs. De leerkracht die adaptief werkt, stemt zijn gedrag af op de basisbehoeften van de leerlingen.

Figuur 2.6. Model Adaptief Onderwijs, Stevens

Kernwoorden binnen adaptief onderwijs zijn: relatie, competentie en autonomie. Adaptief onderwijs betekent dat de leraar het aanbod zo op maat probeert te bieden dat zoveel mogelijk tegemoet gekomen wordt aan de basisbehoeften en de mogelijkheden van ieder kind. Leraren moeten daartoe uitdaging, ondersteuning en vertrouwen kunnen bieden. Aan de didactiek worden drie aspecten onderscheiden die bepalend zijn voor het pedagogisch klimaat en waarin de drie basisbehoeften terug te vinden zijn: interactie, klassenmanagement en instructie.

Door coöperatief werken, oplossingsgericht werken en het houden van oplossingsgerichte gesprekken te combineren kan de onderzoeker tegemoet komen aan de basisbehoeften van leerlingen en reflectie tot stand brengen. Zo leren de leerlingen stap voor stap het samenwerken.

2.8 Samenwerken en inclusief onderwijs

Inclusief onderwijs wil zeggen dat leerlingen met speciale behoeftes volwaardig “meedraaien” in de klas, met waar nodig aanpassingen van het lesaanbod (www.inclusiefonderwijs.nl). De grondgedachte van inclusief onderwijs is een plek waar iedereen welkom is, waar iedereen elkaar steunt en waar iedereen actief leert. Nu is het zo dat de leerling naar de zorginstelling gaat. Bij inclusief onderwijs is de zorgaanstelling binnen de school waar de leerling les krijgt.

Door samenwerken leren leerlingen met elkaar om te gaan. Ze leren omgaan met verschillen. Door aandacht te besteden aan samenwerkend/coöperatief leren is er aandacht voor sociale processen in de groep (Van Vugt, 2002). Met behulp van coöperatieve groeps- en klassenvormingsactiviteiten leren de leerlingen respect en zorg te hebben voor anderen waardoor het zelfvertrouwen zal toenemen.

Binnen adaptief onderwijs wordt er aandacht gegeven aan de basisbehoeften van ieder kind (Stevens 2002). Adaptief onderwijs is het zoeken naar manieren om tegemoet te komen aan verschillen in onderwijsbehoeften van leerlingen. Van Vugt (2002) geeft aan dat coöperatief leren uitzicht wil bieden op ontwikkeling van de gehele mens. Hieronder verstaat hij een mens die zowel autonoom- cognitief greep wil krijgen op zijn omgeving, als zich sociaal- affectief wil openstellen voor de medemens.

2.9 Conclusies

Na dit literatuuronderzoek zijn een aantal methoden geconstateerd die goed ingezet kunnen worden als het gaat om het betrekken van leerlingen bij het samenwerken en hen meer verantwoordelijkheid te geven.

De kern van het onderzoek is tegemoet komen aan deze punten. Dit worden de basiselementen van het onderzoek.

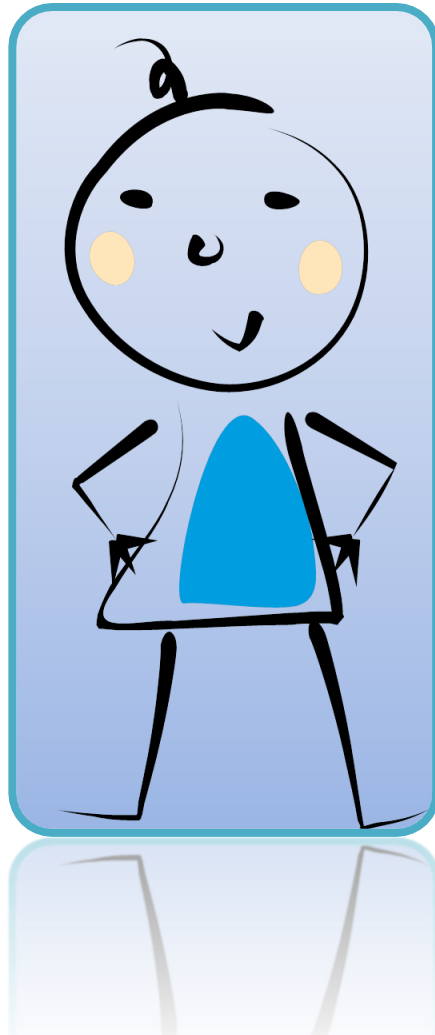
- Leerlingen betrekken bij het leren samenwerken.
- Leerlingen eigen doelen laten stellen volgens de oplossingsgerichte werkwijze met betrekking tot samenwerken.
- Oplossingsgericht werken: welke sterke punten zijn al aanwezig in de klas?
- Leerlingen in heterogeen samengestelde leergroepen laten werken met opdrachten

vanuit de coöperatieve werkvorm.

- Kinderen op een oplossingsgerichte manier laten reflecteren.
- Procesgerichte feedback geven.

In diverse literatuur die in dit hoofdstuk genoemd wordt (de literatuur waarnaar verwezen is) is onderzocht hoe je leerlingen meer kunt betrekken bij samenwerken.

Oplossingsgericht werken en gespreksvoering geeft aan hoe je het probleem en de oplossing weer kan teruggeven aan de leerling. Coöperatief leren geeft de leerling houvast om met samenwerkingsstructuren en vaardigheden te kunnen oefenen in uiteenlopende situaties. Daarbij kunnen reflectiegesprekken een middel zijn om de leerling meer verantwoording te geven waardoor hij samen gaat leren werken.

HOOFDSTUK 3:

PLAN VAN AANPAK

Hoofdstuk 3 : Plan van aanpak

3.1 Inleiding

Het doel van het onderzoek is leerlingen meer te betrekken bij het samenwerken. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het onderzoek plaats zal vinden.

3.2. De onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit zes leerlingen van groep 4-5. Aan de leerlingen wordt gevraagd of zij mee willen doen aan het onderzoek. De leerlingen doen geheel vrijwillig mee. De leerkracht kiest de zes leerlingen naar aanleiding van de gegevens van het sociogram. De zes leerlingen zullen gevolgd worden in hun ontwikkeling wat betreft het samenwerken. Hiermee wordt bedoeld dat leerlingen beter zullen gaan samenwerken, de opdrachten beter lezen, over meer samenwerkingsvaardigheden beschikken, sociaal sterker staan, hierdoor ook verantwoordelijk kunnen zijn.

3.3 De Onderzoeksmethode

In dit ontwerponderzoek (Harinck, 2007) wordt onderzocht op welke wijze leerlingen coöperatief aan het werk zijn, of de ontwikkelde aanpak geschikt is om leerlingen samen te laten werken. Daarom wordt het onderwerp in de praktijk getoetst. In dit onderzoek zal het proces van het ontwerponderzoek beschreven worden. Het onderzoek is een kwalitatief onderzoek, omdat er onderzocht gaat worden wat er leeft binnen de onderzoeksgroep en waarom. Het onderzoek zal bestaan uit een onderzoeksstrategie, waarbij het te bestuderen onderzoeksprobleem zo open mogelijk tegemoet wordt getreden (oriënterend). Er wordt daarbij direct aangesloten bij de onderwijskundige praktijk. (Kallenberg, 2007).

Om het onderzoek betrouwbaar te maken, wordt gebruik gemaakt van triangulatie. Het onderzoek is voldoende betrouwbaar doordat er gebruik wordt gemaakt van metingen van meerderen instrumenten/invalshoeken.

3.4. Gegevens verzamelen

3.4.1. Hoe worden de gegevens voor de onderzoeksvragen verzameld?

Naar aanleiding van de verlegenheidsituatie heeft een literatuuronderzoek plaatsgevonden. Uit dit literatuuronderzoek zijn interventies en werkvormen gekozen om de praktijksituatie te verbeteren. Op de volgende bladzijde volgt een schematische weergave van hoe er gemeten en vastgelegd gaat worden in het onderzoek.

3.4.2 Hoe worden de gegevens per deelvraag verzameld?

Vanuit de deelvragen is gekozen voor verschillende onderzoeksinstrumenten. Dit wordt aan de hand van de deelvragen gedaan om zo validiteit (zie paragraaf 3.4.) te bewerkstelligen. Op de volgende pagina worden de onderzoeksinstrumenten kort toegelicht.

Deelvraag	Door wie?	Met welk onderzoeksmiddel?
Welke invloed heeft coöperatief werken op het sociale gedrag van de leerlingen?	- Collega - Leerling - Onderzoeker - Controlegroep	- Observatie met kijkwijzer coöperatief leren (bijlage 4) - Interview (bijlage 5) - Vergelijkingen in het logboek aan het begin en aan het eind van de onderzoeksperiode (logboek bijlage 7) - Sociogram (om de onderlinge relaties voor en na het onderzoek aan te kunnen tonen)
Kan ik ervoor zorgen dat leerlingen in de groep beter samenwerken?	- Collega - Leerling - Onderzoeker	- Reflectie van de onderzoeker/leerkracht (bijlage 6) - Het bijhouden van het logboek met de leerlingen (bijlage 8) - Kijkwijzer coöperatief leren (bijlage 4)
Stelt mijn begeleiding leerlingen in staat om samen te werken in een groep?	- Collega - Leerling - Onderzoeker	- Reflectie van de onderzoeker/leerkracht (bijlage 6) - Het logboek van de leerlingen (bijlage 7) - Interview (bijlage 5) - Observatie met kijkwijzer coöperatief leren

Hieronder volgt een korte toelichting van de onderzoeksinstrumenten die voor de deelvragen gebruikt worden.

Het Sociogram: Het sociogram wordt via de website www.sometics.nl afgenomen. Met Sometics is het mogelijk om sociale verbindingen en relaties die in een groep spelen zichtbaar te maken. De leerlingen vullen via de computer in “met wie ze wel en met wie ze niet willen werken”. Sometics geeft het totale beeld van de groepscohesie en onderlinge relaties en interacties in de groep weer in een schema. De vragenlijst wordt aan het begin en aan het einde van het onderzoek afgenomen. De onderzoeker gebruikt deze gegevens om de leerlingen te selecteren die mee willen doen met het onderzoek. Door het sociogram krijgt de onderzoeker zicht op de betrokkenheid van de groep. De onderzoeker wil de leerlingen die minder “betrokken zijn bij de hele groep” uitnodigen mee te doen met dit onderzoek. Door het afnemen van het sociogram kunnen de gegevens van “voor het onderzoek van de leerling en na het onderzoek” vergeleken worden. Worden de leerlingen na het onderzoek meer bij de groep betrokken? Willen meer leerlingen in de groep met de leerlingen van de onderzoeksgroep samen werken?

Interview: Met leerlingen uit de onderzoeksgroep wordt een half gestandaardiseerd interview gehouden. Dit betekent dat de vragen vooraf vastliggen maar dat de leerling op zijn eigen manier antwoord kan geven (Bruinooge, 2010). Er wordt voor gekozen dit interview, onder begeleiding van de leerkracht, af te nemen. Zo kunnen de vragen mondeling worden toegelicht wanneer dat nodig is. De resultaten worden verwerkt in een overzichtelijk schema. Dit schema (de Lange, Schuman en Montesano Montessori, 2011) zal worden gemaakt wanneer de resultaten bekend zijn. De vragenlijst is te vinden in bijlage 5.

Observatie: Tijdens de observatie wordt gebruikt gemaakt van een kijkwijzer (bijlage 4). Met de observatielijst “Kijkwijzer coöperatief leren” (bijlage 4) wordt per leerling gekeken in hoeverre de leerlingen de basisvaardigheden van coöperatief leren beheersen. De kijkwijzer is door de onderzoeker zelf ontworpen aan de hand van de sociale basisvaardigheden uit het boek “Coöperatief leren in het basisonderwijs” van Van Vught (2002). In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de sociale vaardigheden. Er zijn vijftien sociale basisvaardigheden die de leerlingen eigen kunnen maken (van Vught,

2002). De vijftien punten worden door drie gedeeld. Hieruit volgt een verdeelsleutel die wordt gehanteerd om het beheersingsniveau van sociale vaardigheden per leerling vast te kunnen leggen. Onvoldoende beheersing: score lager dan vijf punten. Voldoende beheersing: score tussen de vijf en tien punten. Goede beheersing: score tussen de tien en vijftien punten.

De leerlingen worden tijdens de observatie gefilmd en de film wordt bekeken door drie observanten. De groepsleerkracht van de onderzoeksgroep is observant, de groepsleerkracht van de nevengroep 4 is observant, en de derde observant is een collega van de nevengroep 5. De observanten richten hun aandacht op de onderzoeksgroep. Doordat er drie observanten aanwezig zijn, kunnen de gegevens met elkaar vergeleken worden. Hierdoor vindt triangulatie plaats van meerdere beoordeelaars (Kallenberg, 2007).

Het logboek: De onderzoeksgroep houdt een logboek bij (bijlage 7). Logboeken worden gebruikt als middel om te reflecteren (Handboek, reflecteren, 2008). Het is een goede leidraad met de leerlingen reflectieve gesprekken te kunnen voeren. De leerlingen en leerkrachten richten zich hierbij op wat al goed ging (krachtbronnen). De leerlingen schrijven in het logboek wat goed ging, wat voor cijfer ze zichzelf geven en wat ze de volgende dag anders willen doen.

Reflectie van de onderzoeker: De onderzoeker zal een logboek met daarin een reflectieformulier invullen om na te gaan of de onderzoeksgroep hun eigen gestelde doel behaalt en om na te gaan of de onderzoeker er alles aan gedaan heeft om het samenwerken te laten slagen. Het reflectieformulier is te vinden in bijlage 6. Er zijn vijftien observatiepunten die worden gescoord op een +, +/- en een -. De puntentelling is: + is één punt, +/- krijgt een halve punt en – krijgt nul punten. Als alles + gescoord wordt is dat in totaal vijftien punten. De vijftien punten worden door drie gedeeld. Hieruit volgt een verdeelsleutel die wordt gehanteerd om het beheersingsniveau van coöperatief leren van de leerkracht vast te kunnen leggen. Onvoldoende beheersing: score lager dan vijf punten. Voldoende beheersing: score tussen de vijf en tien punten. Goede beheersing: score tussen de tien en vijftien punten.

3.5 Tijdspad schematische weergegeven.

De onderzoeker heeft voor zeven weken uiteengezet wat er per week aan het onderzoek gedaan wordt. Zie voor een schematische weergave bijlage 9 en voor een gedetailleerd verslag van het onderzoek bijlage 10. In de bijlage zijn de coöperatieve werkvormen, de opbouw van de werkvormen en de specifiekere uiteenzetting van de activiteiten opgenomen.

Week 1

- Dag 1: Het onderzoek wordt uitgelegd. Het sociogram wordt afgenomen. Daarnaast wordt de opdracht tot het maken van een placemat aangeboden. Er wordt een video-opname gemaakt en de activiteit wordt observeert met de kijkwijzer.
- Dag 2: Het interview wordt afgenomen met de hele groep.
- Dag 3: Start met coöperatieve werkvormen.

Week 2, 3, 4, 5 en 6

- Week 2: Er wordt een start gemaakt met het werken aan de hand van het logboek. Herhaling van de coöperatieve werkvormen.
- Week 3: Herhaling coöperatieve werkvormen, werken aan het logboek.
- Week 4: Herhaling coöperatieve werkvormen, werken aan het logboek.
- Week 5: Herhaling coöperatieve werkvormen , werken aan het logboek
- Week 6: Coöperatieve spel- en bewegingsvormen worden aangeboden, werken aan het logboek

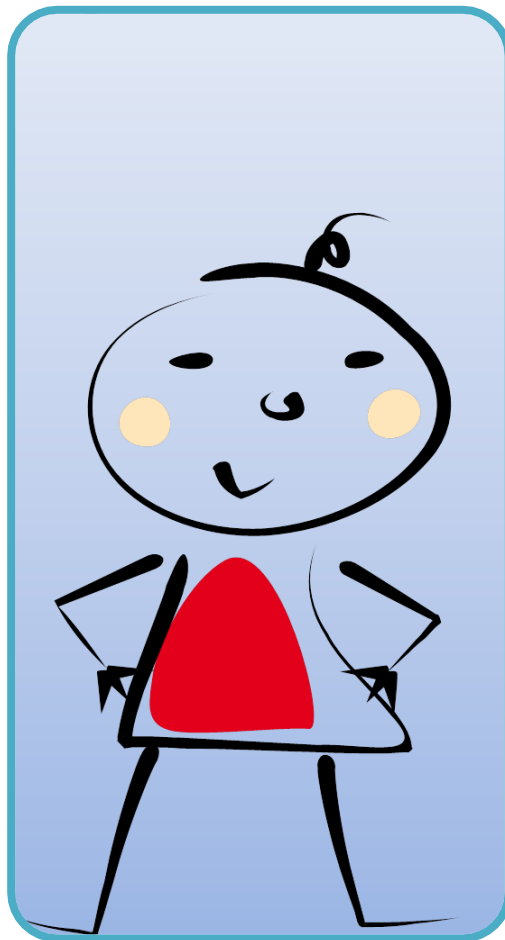
Week 7:

- Dag 1: Het sociogram wordt opnieuw afgenomen. Daarnaast wordt de opdracht tot het maken van een placemat herhaald. Er wordt weer een video-opname gemaakt van het uitvoeren van de opdracht : de placemat. Deze film wordt geobserveerd met de kijkwijzer.
- Dag 2: Er vindt een reflectie plaats aan de hand van het logboek en bijlage 4 met de onderzoeksgroep.
- Dag 3: De laatste dag van het onderzoek staat in het teken van een feestje. De leerlingen van de onderzoeksgroep presenteren aan de rest van de groep en de ouders wat zij de afgelopen periode geleerd hebben. De leerlingen hebben hard gewerkt en mogelijk hun doelen behaald.

3.6 Ethiek

Om de privacy van de onderzoeksgroep zoveel mogelijk te waarborgen worden de namen van de leerlingen niet weergegeven maar aangeduid als leerling 1. Aan de leerlingen is vooraf gevraagd of zij mee willen werken aan het onderzoek en of de gegevens verwerkt mogen worden in het onderzoek. Aan de ouders wordt gevraagd of de leerlingen gefilmd mogen worden.

In hoofdstuk 4 zullen de bevindingen en resultaten naar aanleiding van de metingen, interviews en observaties die in dit hoofdstuk beschreven zijn gepresenteerd worden.

HOOFDSTUK 4:

DATAPRESENTATIE

Hoofdstuk 4: Datapresentatie

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de gegevens die zijn verzameld gedurende het onderzoek gepresenteerd. De gegevens worden per onderzoeksmiddel gemeld.

4.2 Het verloop van het onderzoek

Het onderzoek is over het algemeen verlopen zoals in hoofdstuk 3 staat beschreven. Hier volgen de belangrijkste aanpassingen in het onderzoek.

De ouders zijn vooraf ingelicht over het onderzoek. Zo zijn de ouders op de hoogte van wat er op school gebeurt. De ouders waren enthousiast over het project. Thuis werd ook gesproken over het project en werden er zelfs gezelschapsspellen gedaan! Na afloop van het onderzoek zijn de resultaten bekend gemaakt. Een aantal ouders merkte thuis dat wanneer een spel werd gespeeld, het kind beter met zijn verlies om kon gaan.

Tijdens het onderzoek vonden de leerlingen van de onderzoeksgroep het soms lastig om het eigen gedrag te bespreken en eigen leerdoelen te formuleren voor in het logboek. Daarom is er voor gekozen de videobeelden samen met de leerling te bekijken zodat ze goed konden zien wat ze goed deden en wat er beter kon. Eén leerling vond dit niet zo leuk. Zij werd te veel geconfronteerd met haar eigen gedrag, waardoor zij het niet meer leuk vond het logboek in te vullen.

De rol van de groep werd tijdens het onderzoek groter. De leerlingen van de onderzoeksgroep wilden graag hun eigen ervaringen delen. De leerlingen van de groep vonden het interessant om te weten wat ze nu precies deden. Daarom hebben de leerlingen gelegenheid gekregen om tips, tops en adviezen met elkaar te delen.

4.3 Datapresentatie

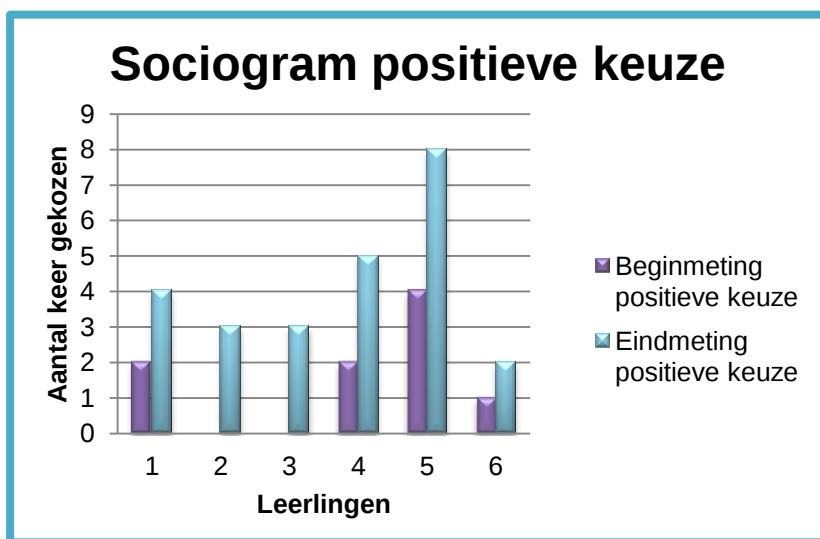
Vanuit de onderzoeksvraag is gekozen voor werkvormen die voortkwamen uit de verkenning in de literatuur en de praktijk. In de volgende paragraaf worden de resultaten van de onderzoeksmiddelen gepresenteerd. De onderzoeksmiddelen worden chronologisch weergegeven.

4.4 Datapresentatie Onderzoeksinstrument 1

Resultaten sociogram.

Het onderzoek is gestart met het afnemen van het sociogram.

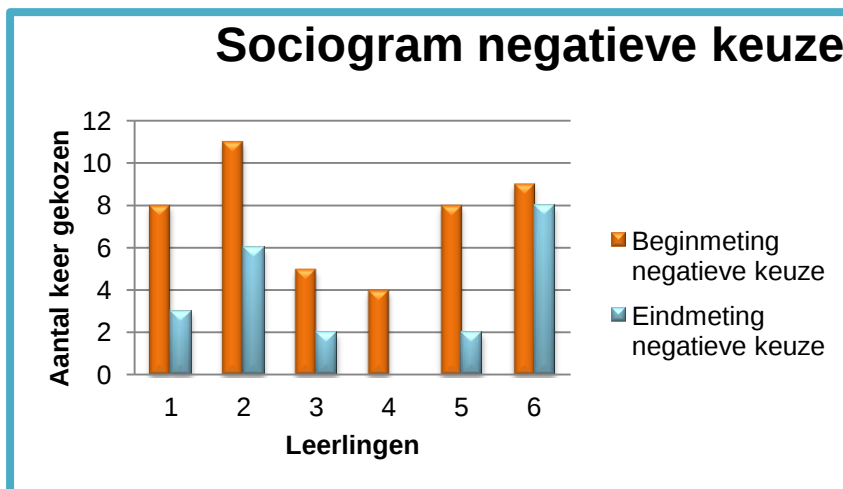
Door het sociogram kunnen de gegevens met elkaar vergeleken worden die voor het onderzoek van belang zijn. Figuur 4.4.1 laat zien hoeveel keer de leerlingen (onderzoeksgroep) positief zijn gekozen vóór en ná het onderzoek. De positieve keuze is gerelateerd aan het werk. De keuze gaat erom of de leerlingen uit de groep graag met de leerlingen van de onderzoeksgroep samenwerken. In de grafiek is een stijging in positieve keuzes goed zichtbaar. Bij twee leerlingen is geen positieve keuze zichtbaar omdat zij voor het onderzoek niet door de leerlingen van de groep zijn gekozen. Na het onderzoek worden de leerlingen vaker gekozen om mee samen te werken. Zij worden dus meer gewaardeerd door de groep.

Figuur 4.4.1. Sociogram positieve keuze

In het kader van het onderzoek is gekozen om de negatieve uitwerkingen van het sociogram ook op te nemen om objectiviteit in het onderzoek te waarborgen en omdat het in de werkwijze van het onderzoek past. Figuur 4.4.2 laat zien hoeveel keer de leerlingen vóór en ná het onderzoek negatief gekozen zijn. De negatieve keuzes zijn “werk gerelateerd”, dat betekent dat de leerlingen van de groep niet graag met de leerlingen van de onderzoeksgroep samenwerken. In figuur 4.4.2 is duidelijk een afname van het aantal

negatieve keuzes van de groep te zien. De leerlingen van de onderzoeksgroep worden tijdens de eindmeting minder vaak negatief gekozen.

Figuur 4.4.2 Sociogram negatieve keuze

4.5 Datapresentatie onderzoeksinstrument 2

Resultaten vragenlijst

Om de beleving tijdens het samenwerken van de leerlingen (onderzoeksgroep) te achterhalen, is een interview afgenomen. Uit de informatie van het interview is een overzichtelijk schema tot stand gekomen waarin de belangrijkste uitspraken vermeld staan die voor het onderzoek relevant zijn. De uitspraken zijn tot stand gekomen doordat de onderzoeker de gegevens die min of meer synoniem zijn, bij elkaar gevoegd heeft. Voor het onderzoek hebben twee leerlingen aangegeven dat zij samenwerken niet leuk vinden.

Thema's	Leerling 1	Leerling 2	Leerling 3	Leerling 4	Leerling 5	Leerling 6
Beleving samenwerken	Niet leuk 'Omdat ik soms ruzie krijg, omdat ik iets wil en dat wil de ander niet'.	Niet leuk 'Omdat ik het vaak moeilijk vind.'	Gaat wel 'Ik vind het soms leuk en soms niet. Het ligt eraan wat de opdracht is.'	Leuk 'Omdat ik dan samen met mijn vriend kan werken'.	Leuk 'Omdat ik het dan niet alleen hoeft te doen en dat ik kan samenwerken met mijn vriend.'	Leuk 'Omdat ik dan samen met een vriendin kan werken en ik kan het goed.'

Samen of alleen?	'Ik werk liever alleen of samen met een goede vriendin omdat dat gezelliger is.'	'Ik werk het liefst alleen en heel soms samen met een vriendin, dan vind ik de opdrachten makkelijker.'	'Ik werk liever samen, dan heb je meer ideeën.'	'Ik werk liever samen dat is leuker. '	'Ik werk liever samen want dan is het niet moeilijk.'	'Ik werk liever samen want dat is gezellig.'
Vakgebied waar samen werken voorkomt	Taal	Rekenen en taal	Maakt niet uit	Rekenen	Rekenen	Knutselen
Verwachtingen	Samenwerk en doe je samen met iemand.	Goed en stil werken samen aan een opdracht.	Ik werk en zeg wat ik denk.	Ik werk samen met een vriend, praten samen, opdrachten maken.	Je werkt samen met materiaal.	Je maakt een plan, of een tekening en dan ga je samen werken.
Cijfer	5	5	8	6	5	7

Figuur 4.5.1 Interview voor het onderzoek

Na het onderzoek heeft weer een interview plaatsgevonden. De gegevens van dit interview zijn ook weer in een tabel verwerkt. Opvallend is dat bijna alle leerlingen van de onderzoeksgroep samenwerken als positief hebben ervaren, op één leerling na. Dit staat ook in het verloop van het onderzoek beschreven, mogelijk houdt dit verband met elkaar.

Thema's	Leerling 1	Leerling 2	Leerling 3	Leerling 4	Leerling 5	Leerling 6
Beleving samenwerken	Leuk 'Omdat ik nu beter weet hoe ik kan samen werken ook als het soms niet lukt.'	Leuk 'Omdat ik opdrachten vaak moeilijk vind en met samenwerken durf ik om hulp te vragen. Dat vind ik fijn.'	Gaat wel 'Het ligt aan de opdracht en met wie ik moet samen werken of ik het leuk vind of niet. Niet alle opdrachten zijn leuk.'	Leuk 'Omdat ik dan samen kan doen en de opdrachten zijn leuk.'	Leuk 'De opdrachten zijn leuk en dan is het niet moeilijk meer. Want ze helpen mij.'	Niet Leuk 'Omdat ik een logboek bij moet houden en ik dat niet leuk vind en je mag niet met je vriendin werken.'

Samen of alleen?	'Ik werk liever samen nu maakt het niet uit met wie.'	'Ik werk het liefst samen met een vriendin.'	'Ik werk liever samen, overleggen en delen dan begrijp je meer.'	'Ik werk liever samen. Leuke opdrachten hebben we gedaan '	'Ik werk liever samen omdat het gezellig is.'	'Ik werk liever alleen want dan kan ik me beter concentreren.'
Favoriete vakgebied	Taal	Rekenen, taal en gym	Eigenlijk bij alle vakken kun je samen werken	Rekenen en taal	Rekenen, taal, gym en knutselen	Rekenen
Ervaring samen werken	'Leuk! Ik weet nu hoe ik goed kan samenwerken en het logboek helpt je ook'.	'Ik vind samenwerken leuk, omdat ik nu weet hoe ik het moet doen en hoe ik hulp kan vragen.'	'Samen werken was best leuk, jammer dat de opdrachten soms makkelijk waren.'	'Ik vond materiaal baas en taak kapitein zijn leuk om te doen'	'Het was goed om te oefenen en het logboek heeft goed geholpen.'	'Soms was het leuk omdat je dan baas was van de materialen'. 'Maar ik wil geen logboek meer'.
Cijfer	8	8	10	9	8	9

Figuur 4.5.2 Interview na het onderzoek

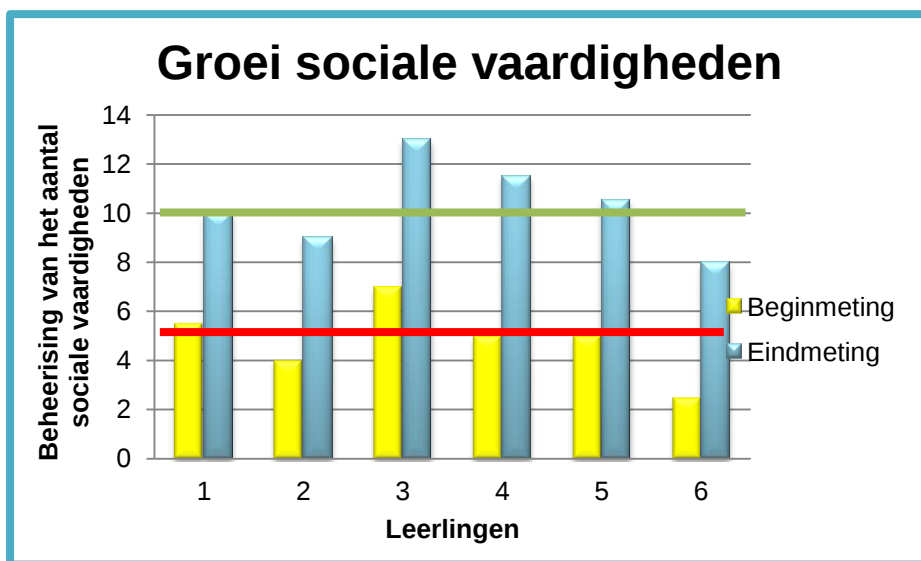
4.6. Datapresentatie onderzoeksinstrument 3

Resultaten kijkwijzer Coöperatief leren

Na het afnemen van het sociogram en de vragenlijst werden de sociale vaardigheden van de leerlingen van de onderzoeksgroep in kaart gebracht. Drie observanten hebben de zes leerlingen van de onderzoeksgroep aan het begin- en aan het einde van het onderzoek geobserveerd door middel van filmmateriaal en de "Kijkwijzer coöperatief leren" (bijlage 5). De observanten hebben daarna de observatiegegevens met elkaar vergeleken. De vergelijkingen zijn de basis voor de begin- en eindmeting. De verschillen in de observaties hebben betrekking op het wel of niet toepassen van samenwerkingsvaardigheden. Hierover vond discussie plaats tussen de observatoren, meer uitleg hierover volgt in hoofdstuk 6.

In figuur 4.6.1 is af te lezen dat gedurende het onderzoek tijdens coöperatief leren een ontwikkeling te zien is bij de zes leerlingen in de mate van beheersing van de sociale vaardigheden. Onder de rode lijn betekent onvoldoende score van sociale vaardigheden. Tussen de rode en de groene lijn is voldoende basisvaardigheden en boven de groene lijn zijn de sociale vaardigheden goed. Alle leerlingen van de onderzoeksgroep hebben ná

het onderzoek een voldoende beheersing van sociale basisvaardigheden. Drie leerlingen hebben zelfs een goede beheersing.

Figuur 4.6.1. Beheersing sociale vaardigheden

4.7 Datapresentatie onderzoeksinstrument 4

Resultaten logboek

De leerlingen hebben een logboek bijgehouden tijdens de onderzoeksperiode. In het logboek geven de leerlingen een cijfer voor de dag met betrekking tot samenwerking en hun eigen gedrag. Daarnaast schrijven de leerlingen in het logboek wat zij goed vonden gaan en wat beter kon. In het begin hebben de leerlingen zichzelf een cijfer gegeven met betrekking tot hoe zij samenwerken en aan het einde van de periode. In figuur 4.7.1 zijn de behaalde doelen weergegeven. In bijlage 17 staat een uitgebreide beschrijving van de behaalde resultaten per leerling. In figuur 4.7.1 staan een samenvatting van alle behaalde doelen.

De leerlingen hebben allen de volgende doelen behaald, volgens henzelf en vanuit de observaties door de onderzoeker en observanten:

Behaalde doelen van de leerlingen uit de onderzoeksgroep:

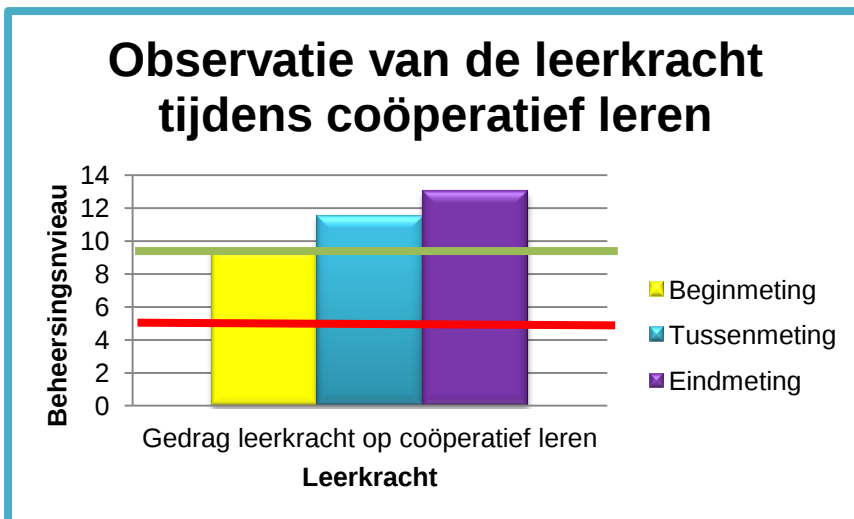
- Ik luister naar andere kinderen
- Ik probeer altijd iemand zijn mening mee te nemen in een opdracht. Wanneer dat niet kan zoeken we samen naar een andere oplossing. Zodat we allemaal tevreden zijn.
- Ik durf andere kinderen te laten weten wanneer we samen alles moeten opruimen.
- Ik help iemand wanneer hij/zij om hulp vraagt en ik durf zelf ook om hulp te vragen wanneer ik iets niet weet.

- De rollen bij het samenwerken kan ik goed toepassen (materiaalbaas, stilte-kapitein, tafelbaas, aanmoediger etc.)
- Ik laat andere kinderen uitpraten en ik durf aan te geven dat ze dat bij mij ook moeten doen.
- Ik blijf bij mijn groepje.
- Ik doe samen met materialen.
- Ik geef niet meer op wanneer ik het moeilijk vind, dan vraag ik aan iemand of zij mij kunnen helpen.

Figuur 4.7.1

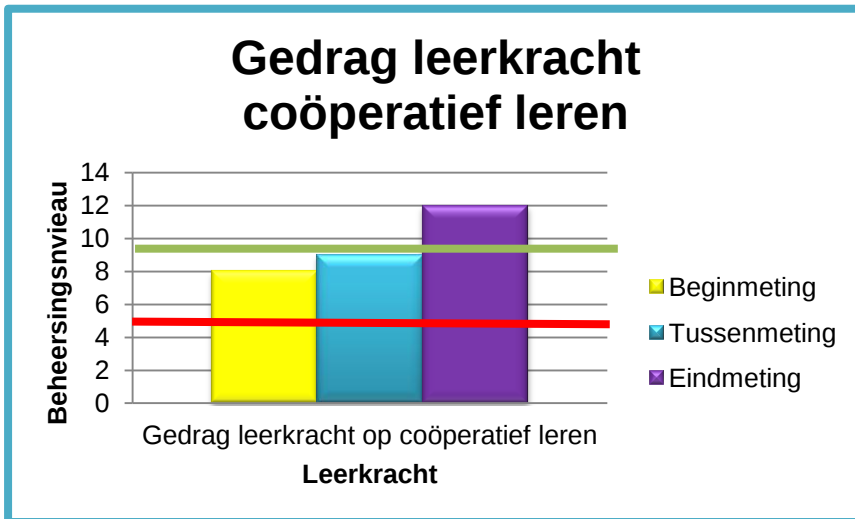
4.8. Datapresentatie onderzoeksinstrument 5 Resultaten van de reflectie van de leerkracht

Elke dag heeft de leerkracht het reflectiemodel (bijlage18) ingevuld. Daarnaast is zij door een collega voor- tussentijds- en aan het einde het onderzoek geobserveerd. Figuur 4.8.1 is de ontwikkeling te zien van de leerkracht met betrekking tot coöperatief leren volgens de observatoren. Waar de leerkracht voor het onderzoek een voldoende beheersing had, heeft zij nu een goede beheersing na het onderzoek.

Figuur 4.8.1 Observatie Reflectie leerkracht

Figuur 4.8.2 laat de gegevens zien vanuit het logboek van de leerkracht. Hier is ook een duidelijke ontwikkeling te zien in het gedrag van de leerkracht op het gebied van coöperatief leren.

Figuur: 4.8.1 Observatie van de leerkracht

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van het onderzoek uiteengezet. De conclusies naar aanleiding van de data worden besproken in hoofdstuk 5.

HOOFDSTUK 5:

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen.

In dit hoofdstuk worden de conclusies van het onderzoek weergegeven. Er wordt antwoord gegeven op de deelvragen en de hoofdvraag van dit onderzoek. Daarbij wordt praktijk en theorie gekoppeld aan elkaar en worden aanbevelingen gedaan.

5.1 Deelvraag 1

Welke invloed heeft het coöperatief werken op het sociale gedrag van de leerlingen?

Uit datagegevens van het onderzoek blijkt dat coöperatief werken een positieve invloed heeft gehad op het sociale gedrag van de leerlingen uit de onderzoeksgroep.

Sociogram

Uit het sociogram is gebleken dat het sociale gedrag van de leerlingen meer gewaardeerd wordt door de rest van de leerlingen uit de groep. De leerlingen van de onderzoeksgroep werden na het onderzoek meer gekozen om mee samen te werken, zo laten de figuren 4.4.1 en 4.4.2 zien.

De leerlingen van de onderzoeksgroep werden vaker positief gekozen om mee samen te werken. De negatieve keuzen namen af.

Interview

Uit het interview is gebleken hoe het komt dat coöperatief leren invloed heeft op het sociale gedrag van de leerlingen. De leerlingen hebben, na het doen van het onderzoek, een kritischere houding aangenomen tegenover het samenwerken. De leerlingen van de onderzoeksgroep gaven voor het onderzoek aan het liefst samen te werken met een vriend of vriendin. Leerling één en leerling twee gaven daarnaast nog aan dat zij samenwerken moeilijk vonden. Na het onderzoek is de houding van de leerlingen tegenover het samenwerken in positieve zin veranderd. De leerlingen hebben aangegeven samenwerken niet meer als moeilijk of als lastig te ervaren, zo blijkt uit het interview figuur 4.5.5. Na het onderzoek hebben de leerlingen aangegeven dat zij nu weten hoe zij samen kunnen werken. Dit wisten zij voor het onderzoek nog niet. Uit het eindgesprek met de leerlingen kwam als conclusie naar voren, dat de leerlingen van de onderzoeksgroep nu ervaren dat zij meer grip hebben op het samenwerken.

Observatie Kijkwijzer coöperatief leren

De grip op het samenwerken komt doordat de leerlingen over meer samenwerkingsvaardigheden beschikken. Zij hebben tijdens coöperatief werken kunnen oefenen met de samenwerkingsvaardigheden en taakrollen. De groei in sociale vaardigheden is duidelijk zichtbaar in figuur 4.6.1. De observaties laten een mooi beeld zien van de ontwikkeling van de sociale vaardigheden. Veel vaardigheden zijn aan bod gekomen in de verschillende coöperatieve werkvormen. Hierdoor kun je zien dat wanneer je de vaardigheden de kinderen “aanleert”, toch vooruitgang boekt. Niet alle vaardigheden zijn in moeilijkheidsgraad gelijk. De vaardigheid “bij je groepje blijven” is een stuk minder complex dan bijvoorbeeld “de inbreng van een ander accepteren”. Sommige vaardigheden vereisen meer aandacht en uitleg dan andere vaardigheden.

Coöperatief leren heeft dus een gunstige invloed op het sociale gedrag van de leerlingen. Dit blijkt ook te kloppen met de literatuur. Van Vugt (2002) stelt dat men kan verwachten dat leerlingen na een effectieve invoering van coöperatief leren een betere taak en werkhouding tonen, sterker gemotiveerd zijn en over meer samenwerkingsvaardigheden beschikken. Deze structurele samenwerking is nodig als basis voor meer zelfstandigheid in de les. Door de duidelijke structuur krijgt de leerling grip op de omgeving (autonoom; cognitief). Omdat de leerling meer open staat voor de medemens is er ook sprake van ontwikkeling op sociaal en affectief gebied.

5.2 Deelvraag 2

Hoe kan ik ervoor zorgen dat leerlingen in de groep beter met elkaar samen werken?

Door middel van het toepassen van coöperatieve werkvormen is gebleken dat de sociale vaardigheden van de leerlingen van de onderzoeksgroep verbeterd zijn. Het figuur 4.6.1 laat een sterke groei zien. Door middel van coöperatieve werkvormen konden leerlingen oefenen in sociale rollen. Om de leerlingen meer te motiveren en zelf verantwoordelijk te maken voor hun gedrag is gebruik gemaakt van een oplossingsgerichte methode. Het logboek was een leidraad voor het gesprek tussen de onderzoeker en de onderzoeksgroep.

Interview

Niet alle leerlingen van de onderzoeksgroep hebben het samenwerken als positief ervaren, zo blijkt uit de gegevens van het interview van figuur 4.5.2. Eén leerling (leerling 6), heeft aangegeven het logboek niet als positief te ervaren. De conclusie van het eindgesprek was dat de leerling vond dat zij teveel met haar gedrag werd geconfronteerd. De leerling vond het invullen van het logboek niet leuk. De leerling vond dat zij al goed kon samenwerken vóór het onderzoek. Tijdens het onderzoek bleek dit niet te kloppen, waardoor zij haar beeld bij moest stellen. Zij gaf zichzelf voor het onderzoek een 10. Naarmate het onderzoek vorderde kwam naar voren dat zij nog niet op een 10 zat, waardoor zij zichzelf een 7 gaf. De leerling heeft haar cijfer van de beginmeting veranderd. Dit vond zij niet leuk, en dat heeft wellicht haar houding tegenover het samenwerken veranderd. Eén van de basisregels van oplossingsgericht werken is *'Als iets niet werkt, leer ervan en doe iets anders'* (Cauffman & van Dijk, 2009). De overige leerlingen van de onderzoeksgroep laten een duidelijke groei zien, in “zowel het logboek met eigen doelen stellen” als in de sociale vaardigheden. De leerlingen worden meer gewaardeerd door de rest van de groep blijkt uit de gegevens van het sociogram. Uit de gegevens van het interview figuur 4.5.2 blijkt dat de leerlingen samenwerken dan ook als positief ervaren hebben.

Logboek

Aan de hand van de resultaten van het logboek is gebleken dat de leerlingen zelf doelen kunnen stellen met betrekking tot samenwerken en dat leerlingen tot samenwerking komen. Elke dag hebben de leerlingen zichzelf een cijfer gegeven met betrekking tot samenwerken en opgeschreven hoe zij het samenwerken vonden “gaan”. Zij hebben hierbij gekeken naar hun eigen gedrag en het gedrag van ‘anderen’ wanneer zij met anderen samen moesten werken. Dit hebben zij gedaan aan de hand van videobeelden. Dit heeft tot resultaat dat de leerlingen nadenken over hun eigen gedrag en samen konden werken, ook wanneer het even niet lukte (zie figuur 4.5.2).

Aan de hand van het logboek hadden de leerlingen houvast om eigen doelen te stellen en om uiteindelijk het doel wat zij voor ogen hadden te behalen. Hierdoor konden de leerlingen beter met elkaar samenwerken.

Observatie leerkracht

Niet alleen de leerlingen hebben naar het eigen gedrag gekeken ook de leerkracht heeft dit gedaan. Figuur 4.8.1. een duidelijke groei zien. Dit komt doordat de leerkracht bewust bezig was met vaardigheden aanleren van coöperatief werken en oplossingsgerichte gespreksvoering. De leerkracht heeft aan het einde van het onderzoek meer kennis van coöperatief leren waardoor ook de rol van de leerkracht volgens de observatoren verschuift naar een begeleidende/coachende rol. De leerkracht deed dat door aandacht te schenken aan de manier waarop de leerlingen met elkaar samenwerken. Dit is belangrijk, zo blijkt uit de theorie, omdat het kinderen aanzet tot reflectie (Ebbens & Ettekoven, 2005). De leerlingen leren immers van elkaar. Leerlingen worden betrokken bij de evaluatie. Door de leerlingen hierbij actief in te schakelen, ervaren de leerlingen, dat hun mening op prijs wordt gesteld waardoor ze zich meer verantwoordelijk voelen voor hun eigen leerproces.

5.3 Deelvraag 3

Stelt mijn begeleiding leerlingen in staat om beter samen te werken in een groep?

Door de begeleiding van de leerkracht konden de leerlingen van de onderzoeksgroep aan het einde van het onderzoek samenwerken. De begeleiding van de leerkracht stelt leerlingen in staat om samen te kunnen werken.

Sociogram

Uit gegevens van het sociogram blijkt dat de leerlingen na het onderzoek beter en vaker in staat zijn om samen te werken. Dat laat figuur 4.4.2 zien. De leerlingen van de onderzoeksgroep worden meer gewaardeerd en zijn in staat om samen te kunnen werken met de leerlingen uit de groep.

Door daadwerkelijk zichtbaar leerkrachtgedrag hebben de leerlingen van de onderzoeksgroep ervaren meer grip te hebben op het samenwerken, zo laat figuur 4.5.2 zien. De leerlingen hebben door middel van het logboek en de gesprekken inzicht gekregen in hun manier van reageren op anderen en wat zij van anderen verwachten. Het logboek is een middel om tot reflectieve gesprekken te komen. De cijfers in het logboek worden niet gezien als “echte” cijfers maar dienen meer als metafoor voor vooruitgang. Het logboek zou daarom ook een middel kunnen zijn om tot goede reflectiegesprekken te komen om vooruitgang te laten zien. Dit staat ook in de literatuur vermeldt over

reflecteren. (Handboek reflecteren, 2008)

Door de oplossingsgerichte gesprekken aan de hand van het logboek heeft de leerkracht de leerlingen beter in beeld dan voor het onderzoek. Naast de aanbevelingen in de literatuur zoals beschreven staat in hoofdstuk 1, is de rol van de leerkracht veranderd. De leerkracht heeft zich van een sturende en corrigerende rol naar een organiserende en begeleidende rol ontwikkeld. Dit alles door middel van oplossingsgericht werken toe te passen. Cantwell & Holmes (1994) hebben dit uitgedrukt in de term: "Leading from one step behind".

5.4 Eindconclusie

Met welke interventies kan ik de leerlingen in groep 4-5 stimuleren tot samenwerken?

Uit het onderzoek blijkt dat coöperatief leren en oplossingsgericht werken zeker kunnen bijdragen aan het proces van samenwerken en daarbij de actieve rol vergroten. De deelvragen "*Welke invloed heeft het coöperatief werken op het sociale gedrag van de leerlingen?*", "*Hoe kan ik ervoor zorgen dat leerlingen in de groep beter met elkaar samenwerken?*" en "*Stelt mijn begeleiding leerlingen in staat om samen te werken in een groep?*" zijn positief beantwoord. De werkvorm coöperatief leren geeft duidelijkheid en voorkomt onenigheid waarvan sprake was voor het onderzoek. Het werken aan het logboek draagt bij aan zelfsturing en meer verantwoordelijkheid voor het werk van de leerling. Zonder coöperatief leren en oplossingsgericht werken zouden deze activiteiten nooit zijn ingevoerd om zelfsturing en het samenwerken te verbeteren.

Door hier als leerkracht structureel aandacht aan te besteden leren de leerlingen meer grip hierop te krijgen. Het logboek is een middel om reflectieve gesprekken te kunnen voeren. Als hieraan wordt gewerkt kunnen de coöperatieve activiteiten stapsgewijs worden uitgebreid. Met de volgende interventies kunnen leerlingen gestimuleerd worden tot samenwerking:

- Leerlingen betrekken bij het samenwerken, enthousiasmeren.
- Leerlingen eigen doelen laten stellen volgens de oplossingsgerichte werkwijze met betrekking tot samenwerken.
- Leerlingen in heterogeen samengestelde leergroepen laten werken met opdrachten uit de coöperatieve werkvormen (Kagan, 2007).

- Leerlingen op een oplossingsgerichte manier laten reflecteren.
- Procesgerichte feedback geven.

Aanbevelingen

Voor een projectmatige en succesvolle aanpak wordt aanbevolen aan de volgende aspecten gericht aandacht te besteden:

Aanbevelingen leerling:

- De leerling eigen doelen laten stellen m.b.v. het logboek..
- De leerling positieve kanten van het samenwerken laten benoemen.
- Leerlingen en leerkrachten moeten genieten van de successen door bijvoorbeeld video-opnamen te bekijken.

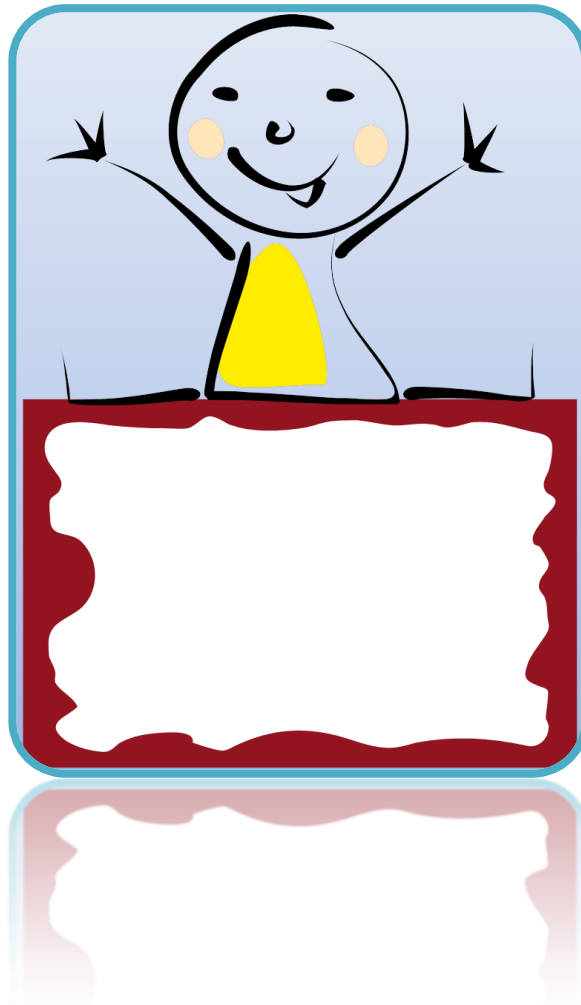
Aanbevelingen leerkracht:

- Samenwerken moet aangeleerd worden. Betrek de leerlingen erbij. Leg uit wat de bedoeling is. Laat zien wat er verwacht wordt, T-kaarten, de regels op het bord, demonstratie van de rollen.
- Bereid van te voren de coöperatieve activiteit voor.
- Richt coöperatief leren op alle leerlingen.
- Laat coöperatief leren geregeld terugkomen op het weekrooster.
- De leerkracht stelt heterogene groepen samen (in een later stadium kunnen leerlingen zelf kiezen).
- Evalueer en reflecteer m.b.v. videobeelden met de leerlingen hoe het samenwerken is gegaan. Benadruk vooral wat er goed ging en laat leerlingen zelf doelen formuleren voor de volgende keer. Houd dit bij op een formulier, zoals het logboek.

Aanbevelingen School:

- Schoolbrede aanspraken in de opbouw van sociale vaardigheden zodat een doorgaande lijn ontstaat.
- Nascholing betreffende coöperatief leren is van belang.
- Anderen collega's informeren over de opzet en de resultaten van de werkwijze van coöperatief leren en het onderzoek.

In het volgende hoofdstuk vindt er een reflectie plaats op het onderzoek.

HOOFDSTUK 6:

EVALUATIE VAN HET ONDERZOEK

Hoofdstuk 6: Evaluatie van het onderzoek

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal ik reflecteren op mijn professionele en persoonlijke ontwikkeling gedurende het onderzoek en het werken aan het verslag.

6.2 Reflectie op het procesverloop van het onderzoek

Vorig schooljaar (2010-2011) heb ik het onderzoek al een keer uitgevoerd. Ik was toen zwanger en dat was niet de ideale gelegenheid. Door advies en aanmoedigingen van mijn “critical friends” heb ik toen het onderzoek toch doorgezet. Ik heb het niet “zonder slag of stoot” uit kunnen voeren. Hoogzwanger rondde ik het praktijkgedeelte van het onderzoek af. Daarna moest ik me ontfermen over de data-analyses en de conclusies uit het onderzoek en dat viel allerm minst mee. Ik vond het heel zwaar om de draad van het onderzoek weer op te pakken na mijn bevalling. De zorg voor ons kindje, de gebroken nachten, de geringe concentratie en vier dagen werken voor de klas maakten het mij niet makkelijk om verder te kunnen werken aan het onderzoek. Ondanks mijn doorzettingsvermogen en een sterke wilskracht is het toch niet gelukt om dit onderzoeksverslag af te kunnen ronden. Ik heb in oktober 2011 de draad weer opgepakt. Ik kreeg daarbij een nieuwe groep met “critical friends”. Zij hebben mij erg geholpen voor de tweede keer het onderzoek uit te voeren. Mede dankzij hen voelde ik mij weer sterk genoeg om opnieuw het onderzoek te doen. Door nog eens de verlegenheidssituatie onder de aandacht te brengen, ben ik toch tot de conclusie gekomen om nog een keer hetzelfde onderwerp te onderzoeken. Ditmaal niet met de hele groep leerlingen maar met zes. Met de hele groep leerlingen kreeg ik, vorig jaar, niet het gewenste resultaat. Ik richtte mij nu op de zes leerlingen die zelf aangeven dat zij beter willen leren samenwerken.

Het uitvoeren van het onderzoek ging redelijk. Ik merkte dat ik er steeds gehaast mee bezig was. Ik wilde te graag alles op tijd voor elkaar hebben. Dat gaat niet. Je bent afhankelijk van elkaar. Mijn collega's hebben de tijd nodig gehad om de gegevens van video-observaties te verwerken. Daarnaast verschilden sommige uitkomsten zo van elkaar, dat er overleg moest plaats vinden. Dat kost tijd. Het scoren van de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen was een lastige taak, maar wel een heel goede werkwijze. De criteria die vooraf gesteld waren, bleken niet voldoende. Meerdere malen waren er twijfelgevallen bij het beslissen of de samenwerkingsvaardigheid wel of

niet werd toegepast.

Omdat in dit onderzoek gebruik is gemaakt van amateuropnamen, was in sommige gevallen het gezicht van de leerling niet goed te zien. De vraag of de leerling de sprekende persoon aankeek was in dat geval moeilijk te beantwoorden. Weinig leerlingen gaven tijdens het luisteren respons door te knikken of te hummen. Vaak kon de richting waarheen de leerling keek, of het opsteken van een hand, of het geven van een opmerking, van doorslag zijn bij de beslissing. Een enkele keer bleef het een gok.

Geadviseerd wordt om bij een volgend onderzoek gebruik te maken van enkelvoudige observatielijsten voor de samenwerkingsvaardigheden. Een observatielijst met op zichzelf staande observatiepunten die gescoord kunnen worden met “ja of nee”. Dit vergroot de kans op een hogere en meer betrouwbare score en vereist minder kennis en voorbereiding van de observatoren. Mogelijk is dit op te lossen door gebruik te maken van meerdere camera's. Door goed camerawerk is het mogelijk gezichtsuitdrukkingen van de leerlingen vast te leggen en de communicatie tussen leerlingen onderling beter te beluisteren, wat het nemen van beslissingen mogelijk vergemakkelijkt.

Doordat ik steeds “met de tijd” zat in mijn onderzoek, merkte ik dat het voeren van oplossingsgerichte gesprekken tijd kostte. Eén leerling (leerling 6) vond het werken aan het logboek en de bijbehorende gesprekken niet leuk. Het werkte niet voor haar. Eén van de basisregels van oplossingsgericht werken is *‘Als iets niet werkt, leer ervan en doe iets anders’* (Cauffman & van Dijk, 2009). De volgende vraag aan haar was: ‘Vertel mij eens, wat zou voor jou wel werken?’ Zij gaf daarbij aan dat zij liever met het onderzoek wilde stoppen. Dit kan betekenen dat daardoor de resultaten van leerling 6 niet optimaal zijn. Ik ben inmiddels gedreven genoeg om deze gesprekken in een korter tijdsbestek te kunnen voeren.

De leerlingen waren door het doen van het onderzoek zo enthousiast geworden dat ze elkaar “tips en tops” gingen geven.

Het werken aan het verslag van het meesterstuk heeft veel tijd in beslag genomen. Steeds opnieuw dingen aanpassen, tekst weghalen, tekst veranderen en het laten nakijken door mijn “critical friends”. Ik zat zo ontzettend “vast” in het onderzoek dat ik heb besloten dat het roer om moest. Zo kon het niet langer doorgaan. Het werkte een jaar daarvoor ook niet. ‘Had ik er dan niets van geleerd?’ Ik heb toen besloten om mijn hardlooptraining weer op te pakken. Ik kon het onderzoek niet loslaten, ik moest mijn

zinnen verzetten. Een wonder gebeurde: doordat ik met hardlopen ben begonnen, kon ik het onderzoek en de uitvoering ervan beter plannen, waardoor er meer ruimte ontstond in tijd. Ik was zekerder van mijzelf en ik had geen haast meer. 'Wat vandaag niet lukt, doe ik morgen wel weer'. 'Ik moest mezelf niet zo druk maken, er is tijd zat!'

Ik ben tevreden met de behaalde winst. Door het doen van het onderzoek is de sfeer in de klas verbeterd, zijn de leerlingen sociaal vaardiger, kan ik beter coöperatief leren toepassen en oplossingsgerichte gesprekken voeren.

6.3 Persoonlijke ontwikkeling

Het onderwerp van het onderzoek is samenwerken. Samenwerken doe ik graag met mijn collega's in de klas, en daarbuiten. Tijdens het onderzoek ben ik erachter gekomen, dat ik samenwerken als moeilijk ervaar wanneer ik problemen ondervind. Ik probeer altijd alles zelf tot een goed einde te brengen. Als je samenwerkt heb je elkaar nodig en dat lukt niet alléén. Daar ben ik tijdens het uitvoeren van het onderzoek achter gekomen. Ik heb het heel moeilijk gevonden om hulp te vragen wanneer ik er zelf niet uit kwam. Mijn overtuiging was dat ik eerst zelf het probleem op moest lossen, voordat ik hulp zou inschakelen. Wanneer je hulp inschakelt, kun je het niet alleen en dat is "stom". Nu is mijn overtuiging veranderd. Ik heb geleerd dat wanneer je er zelf echt niet uit komt, het helemaal geen schande is om hulp te vragen. Juist door samen te werken leer je van en met elkaar. Door het literatuuronderzoek ben ik mij er meer van bewust hoe ik het samenwerken kan bevorderen en welke interventies ik kan inzetten.

Het onderzoek heeft opgeleverd dat ik sterk kijk naar mijn eigen mentale model, maar ook naar het mentale model van een leerling. Hoe ik mijn eigen handelen zodanig kan inzetten dat de leerling tot samenwerken kan komen op zijn manier. Dit is een proces op "meergelaagdheid". Ik reflecteer met het "ui-model" van Bateson tot diep in de kern, daarbij komt er iets vrij wat confronterend is. Daar moet ik iets mee doen. Tegelijkertijd ben ik bezig met een kind een band op te bouwen en om hem verder te kunnen helpen. Daarbij is het goed naar zijn mentale model te kijken. Wat heeft dit kind nodig om zich verder te ontwikkelen, om verder te komen in zijn ontwikkeling op school, bijvoorbeeld om samen te werken en eigen verantwoordelijkheid te dragen.

Ik zet mijn eigen irritaties aan de kant, ik focus me op wat energie geeft en niet wat energie kost. Out of de box. Uit je eigen denkpatroon stappen. Dit sluit weer heel mooi aan bij competentie 3, orthodidactisch. Wat hebben leerlingen nodig om het gedrag te

doen veranderen en welke rol kan ik hier als gedragspecialist en groepsleerkracht aannemen? Ik wil een leerkracht zijn die de leerlingen coacht, die leerlingen inspireert, leerlingen laat stralen op eigen successen en een leerkracht die leerlingen het gevoel van welbevinden geeft. Ik heb de overtuiging dat ik als leerkracht een bijdrage kan leveren aan een positieve manier van omgaan met elkaar. Leerlingen moeten verantwoordelijkheid leren dragen voor eigen gedrag en eigen werk maar ook voor elkaar, vooral straks met passend en inclusief onderwijs. “De onderzoeker” in mij gaf me inzicht in het gedrag van de leerlingen en het effect daarvan op de groep. Hiermee heb ik ook aan mijn eigen ontwikkeling gewerkt. Uitgaande van de reflectiecyclus van Bateson eindigt deze reflectie met het hoogste niveau van zingeving: ik voel mij voldaan door het behaalde resultaat. Ik heb vertrouwen in mijzelf als professioneel en competent gedragsspecialist. In combinatie met kennis en ervaring kan ik een zinvolle bijdrage leveren aan de ontwikkeling van anderen.

6.4 Voornemens voor een professionele toekomst

Voor nu wil ik dit onderzoek gaan presenteren aan de directie en het team. Tijdens “de onderwijscockpit” van Jan Gelauf hebben we als team aangegeven dat wij samenwerkend leren belangrijk achten. Ik wil middels een presentatie de leerkracht enthousiast maken om hier wat mee te gaan. Ideeën, handreikingen en een goede start maken dat het team straks samenwerkend leren toe gaat passen in de klas. Wat voor gedragsspecialist wil ik dan zijn in de toekomst? Ik heb er veel over nagedacht en de volgende zin beschrijft hoe ik erover denk:

“Ik wil een gedragsspecialist zijn die leerkrachten, leerlingen en ouders op een oplossingsgerichte manier kan laten samenwerken”. Een gedragsspecialist die anderen niet verandert, maar helpt te ontwikkelen waar nodig is”.

Nawoord

Naar tevredenheid sluit ik dit onderzoek af. Ik wil de mensen bedanken die mij hebben geholpen om tot dit eindresultaat te komen.

Allereerst mijn critical friends, Jonna, Karin, Ramona en Sandra voor de tips, opbouwende kritiek, complimenten maar vooral het vertrouwen wat zij in mij gaven met het tot stand komen van dit meesterstuk.

Marjolein (vriendin) voor haar kritische houding, scherpe feedback en zakelijk schrijven, maar vooral ook dank voor de tijd die ze heeft genomen om het werk telkens weer na te kijken.

Adri en Nico voor de begeleiding en heldere uitleg om het meesterstuk te kunnen schrijven.

Mijn dank ook aan mijn collegae, het was goed om samen met hen van gedachten te wisselen over de observaties en het onderzoek waardoor ik steeds een stapje verder kwam.

Daarnaast verdienen Astrid (moeder), Marion (schoonmoeder) Lisa (zus) en Angelique (schoonzus) ook een vermelding. Mijn dank gaat uit naar de zorg, de aandacht en de liefde voor mijn zoontje. Mede dankzij hen was het voor mij mogelijk om elke week aan het meesterstuk te werken.

En last but not least wil ik Johnny (mijn vriend), bedanken voor zijn geduld en begrip wanneer mijn prioriteiten bij deze opleiding lagen. Dank ook voor het vertrouwen dat hij aan mij gaf en gewoon omdat hij ontspanning bracht in hectische tijden.

Literatuurlijst

Bannink F. (2006) *Oplossingsgerichte vragen. Handboek oplossingsgerichte gesprekvoering*. Amsterdam: Harcourt Assessment BV.

Boerman. (2008) Fontys opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg. *Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek*. Tilburg, Nederland.

Bruinooge, J. *Interview*. Binnengehaald 25 oktober 2011 van <http://www.carrieretijger.nl/functioneren/communiceren/mondeling/modellen/interview>

Cauffman, L. & Dijk, D.J. (2009). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Uitgeverij Boom Onderwijs.

Delfos, M.F. (2006). *Kinderen in ontwikkeling. Stoornissen en belemmeringen*. Amsterdam: Harcourt Assessment BV.

Durrant, M. (2009). *Creatieve oplossingen bij gedragsproblemen op school*. Apeldoorn

Ebbens, S. & Ettekoven S. (2005). *Samenwerkend leren*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.

Förrer & Janssen, K. (2004). *Coöperatief leren voor alle leerlingen*. Amersfoort: CPS onderwijsontwikkeling en advies.

Förrer, Kenter & Veenman (2008). *Coöperatief leren*. Amersfoort: CPS, onderwijsontwikkeling en advies.

Furman, B. (2006). *Kids' Skills. Op speelse wijze vaardigheden ontwikkelen bij kinderen*. Soest

Harinck, F. (2007). *Basisprincipes praktijkonderzoek. Op speelse wijze vaardigheden ontwikkelen bij kinderen*. Soest: Nelissen

IselingeHogeschool. (sd). Cooperatief leren. http://www.dos-iselinge.nl/kennisomgeving_publicatie?groep_id=416&pub_id=2246 opgeroepen op 10 oktober 2010

Johnson, Johnson & Holubec (1994). *The new circles of learning; Cooperation in the classroom and school*. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.

Jong, P. de & Berg, I.K. (2001). *De kracht van oplossingen. Handwijzer voor oplossingsgerichte gesprekstherapie*. Amsterdam: Pearson

Kagan. (2007). *Structureel coöperatief leren*. Vlissingen: Bazalt.

Kallenberg, T. , Koster, B. , Onstenk, J. & Scheepsmma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Kers, D. (2010) *Voeren van reflectiegesprekken*. Binnengehaald 20 november 2010 van <http://www.kersloopbaancoaching.nl/blog/?p=395>

Kolb. (2000-2010). 123 leerstijltest. www.123test.nl/leerstijl opgeroepen op 28 januari 2011

Korthagen, F. Koster, B. Melief, K. & Tichelaar, A. (2002). *Docenten leren reflecteren*. Soest: Nelissen

Lange R.de, Schuman, H. Montesano Montessorri, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*, Antwerpen/ Apeldoorn: Garant

Lieshout T. (2010), *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*, Bohn Stafleu Van Loghum

Moreno J. L. (1953) *Who shall survive?: Foundations of sociometry, group psychotherapy and sociodrama* New York: Beacon House.

Panitz, Ted. Collaborative vs cooperative learning. 1996

Samenwerken moet je samen doen: Paula Sinkeldam

<http://www.lgu.ac.uk/deliberations/collab.learning/panitz2.html> (05 December 2003).

Reflectiegesprekken met kinderen. Binnengehaald op 20 november 2010 van http://www.teamonderwijs.nl/download/content/Reflectiegesprekken_met__kinderen.pdf

Stevens, L. (2002) *Zin in leren* (6e druk 2010). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Vugt, J.M.C.G. van (2002) *Coöperatief leren binnen adaptief onderwijs*. Baarn: uitgevers.

Vygotsky, L.S. (1978) *Mind Society. The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press

Vygotsky, L.S. (1988) *Thought and language*. Cambridge: MIT

Bijlage 1: Uitgangspunten coöperatief leren

Een coöperatieve les bevat altijd de volgende elementen:

1. Positieve wederzijdse afhankelijkheid.
2. Individuele verantwoordelijkheid
3. Directe interactie
4. Samenwerkingsvaardigheden
5. Evaluatie van het groepsproces

Zonder één van deze elementen kun je niet spreken van coöperatief leren. Deze vijf basiskennmerken zijn typerend en bepalend voor coöperatief leren.

1. Positieve wederzijdse afhankelijkheid

'Samen bereik je meer dan alleen' (Förre, Kenter & Veenman, 2008, p. 31)

Voor het maken van een doelpunt is een spits afhankelijk van de voorzet van een andere speler. Het succes van de één is afhankelijk van het succes van de ander. Als de één faalt, faalt de ander. Dit heet positieve wederzijdse afhankelijkheid en leidt ertoe dat kinderen inzien dat de inzet van elk groepslid de gehele groep ten goede komt.

Er zijn zeven vormen (Förre, Kenter & Veenman, 2008,) die positieve wederzijdse afhankelijkheid vorm kunnen geven;

- Doelafhankelijkheid. De kinderen zien in dat zij hun leerdoel alleen bereiken als alle groepsleden hun doel bereiken (bijvoorbeeld door het maken van een gezamenlijk product).
- Beloningsafhankelijkheid. Elk groepslid zet zich in voor een beloning die alleen gegeven wordt als het groepsdoel bereikt wordt (bijvoorbeeld een beloning toekennen aan een groep). Dit kan toegepast worden als de intrinsieke motivatie om coöperatief te leren ontbreekt.
- Rolafhankelijkheid. Alle kinderen vervullen een aanvullende en samenhangende rol. Elk groepslid krijgt een rol (bijvoorbeeld de tafelbaas zorgt ervoor dat de tafels goed staan).
- Externe factoren afhankelijkheid. De groep gaat een competitie aan. (bijvoorbeeld de opdracht binnen een bepaalde tijd maken).
- Materiaalafhankelijkheid. Niet alle kinderen beschikken over het benodigde materiaal of de benodigde informatie. Hierdoor is het noodzakelijk om samen te

werken.

- Volgorde afhankelijkheid. Het ene groepslid kan pas verder als het andere zijn opdracht klaar heeft (bijvoorbeeld één kind leest de vraag voor, een ander leest de tekst en de derde geeft het antwoord).
- Identiteitsafhankelijkheid. De groepsleden vormen samen een eenheid door middel van een gezamenlijk kenmerk (bijvoorbeeld een groepsnaam of een yell).

2. Individuele verantwoordelijkheid

'Iedere leerling levert een zichtbare bijdrage; is aanspreekbaar op de groepsactiviteit'.
(Förre, Kenter & Veenman, 2008, p. 40)

Het effect van coöperatief leren is het grootst als niet alleen de groep als geheel verantwoordelijk wordt gehouden voor het bereikte resultaat, maar ook ieder lid van de groep voor zijn of haar bijdrage. Groepsverantwoordelijkheid dient zo veel mogelijk gekoppeld te worden aan individuele verantwoordelijkheid. Hierdoor wordt voorkomen dat sommige kinderen hun bijdrage “afdragen” aan andere groepsleden (meelifers). Het doel van de samenwerking is dat ieder lid van de groep er beter van wordt. Tijdens de samenwerking leren de kinderen in de coöperatieve werkgroep nieuwe vaardigheden, inzichten of strategieën, die ze vervolgens zelfstandig dienen toe te passen om te laten zien dat ze de leerstof onder de knie hebben.

Dit kan door elke groepslid een kleur te geven. De leerkracht vraagt na afloop een willekeurige kleur om het antwoord toe te lichten. Niemand weet te voren wie dat is. Ook een individuele toets is een mogelijkheid.

3. Directe interactie

'Weinig wachttijd; veel leerlingen zijn tegelijk aan de beurt; bij duo's 50% en bij viertallen 25%' (Förre, Kenter & Veenman, 2008, p. 42)

Hier is sprake van als de kinderen die met elkaar een groepje vormen met elkaar overleggen, elkaar helpen en steunen tijdens het samenwerken in groepjes. Coöperatief leren vraagt om gelijktijdige en directe interactie tussen de kinderen.

Kinderen leren het meest wanneer ze actief kunnen zijn en kunnen leren van ervaringen. Samen met leeftijdsgenoten ervaringen opdoen heeft twee voordelen. Degene die het uitlegt profiteert, omdat je bij het uitleggen/samenvatten de kennis op een hoger niveau

verwerkt. Het kind dat luistert krijgt toegespitste uitleg in een taal die past bij zijn leeftijd en ontwikkeling.

4. Samenwerkingsvaardigheden

'Leerlingen leren samenwerkingsvaardigheden'. (Förrer, Kenter & Veenman, 2008, p. 43)

Voor het werken in kleine groepen zijn sociale en communicatieve vaardigheden nodig. Coöperatief leren is meer complex dan competitief of individueel leren. Van kinderen worden niet alleen cognitieve vaardigheden verwacht voor het uitvoeren van de leertaak (taakwerk), maar ook sociale en communicatieve vaardigheden (teamwerk).

De kinderen moeten weten hoe een groep geleid moet worden, ze moeten elkaar vertrouwen, in staat zijn onderlinge conflicten op te lossen, met elkaar kunnen communiceren en besluiten kunnen en durven nemen. Niet alle kinderen bezitten deze vaardigheden voldoende. Daarom is het nodig om deze vaardigheden te leren.

5. Evaluatie van het groepsproces

'Altijd een nabespreking met de leerlingen over groepsproces en -product'. (Förrer, Kenter & Veenman, 2008, p. 44)

De laatste stap is de evaluatie. Hierbij gaat het om de inhoudelijke evaluatie van wat de groepsleden hebben gemaakt of geleerd, maar ook over de manier waarop de kinderen in een groep met elkaar hebben samengewerkt. De kinderen worden hierbij betrokken. Wat ging er goed en waar kunnen we de volgende keer nog beter op letten? Evaluatie van het samenwerken is belangrijk omdat het kinderen aanzet tot reflectie. De leerlingen leren immers van elkaar, ook worden leerlingen betrokken bij de evaluatie van het groepsgebeuren. Door de leerlingen hierbij actief in te schakelen, ervaren zij, dat hun mening op prijs wordt gesteld waardoor ze zich meer verantwoordelijk voelen voor hun eigen leerproces (Förrer, Kenter & Veenman, 2008).

Bijlage 2: Samenwerkingsvaardigheden

Basisvaardigheden	Voortgezette vaardigheden	Vaardigheden voor gevorderde groepen
• elkaars naam gebruiken • elkaar aankijken tijdens het praten • vriendelijk reageren op elkaar • elkaar gelegenheid geven mee te doen • een inbreng durven hebben • zo duidelijk praten dat anderen je kunnen verstaan • meewerken aan de groepsopdracht • luisteren naar elkaar • elkaar uit laten praten • de inbreng van een ander accepteren • bij je groepje blijven • rustig praten en werken • materiaal met elkaar delen • om de beurt praten • aan de taak werken tot deze af is	• vragen stellen aan elkaar • reageren op wat een ander zegt • af en toe herhalen wat iemand zegt • elkaar vragen hardop te denken • elkaar aanmoedigen mee te doen • elkaar een complimentje geven • ondersteunende opmerkingen maken • met alle groepsleden samenwerken • elkaar aanbieden iets uit te leggen • hulp vragen aan een ander • elkaar helpen zonder voor te zeggen • het werk plannen • richting geven aan de uitvoering van de taak • af en toe de voortgang samenvatten • elkaar herinneren aan de opdracht	• je in het standpunt van een ander verplaatsen • verschil van mening accepteren • ook op langere termijn een goede relatie behouden • overeenstemming met elkaar bereiken • kritiek formuleren op ideeën, niet op personen • met elkaar problemen oplossen • op een vriendelijke manier zeggen dat je het ergens niet mee eens bent • verschillende ideeën integreren • ideeën verder uitbouwen • de groep stimuleren, motiveren.

Coöperatief leren in het basisonderwijs, Van Vugt, 2000 figuur 4.1 Overzicht van samenwerkingsvaardigheden, blz. 98.

Bijlage 3: Reflectieve gesprekken voeren met kinderen volgens coöperatief leren
(Kagan, 2007, p. 195)

Reflectie: Groep 4-8 basisschool

Gebruik deze schaal

1. Zeer mee eens	Naam: _____
2. Mee eens	Teamnaam: _____
3. Een beetje mee eens	Datum: _____
4. Mee oneens	
5. Zeer mee oneens	

Mijn team:

Omcirkel het nummer

1. Had duidelijke doelen	Eens	1	2	3	4	5	Oneens
2. Maakte vordering naar doelen	Eens	1	2	3	4	5	Oneens
3. Bleef taakgericht	Eens	1	2	3	4	5	Oneens
4. Nam beslissingen op basis van ieders gezichtspunt.	Eens	1	2	3	4	5	Oneens

Mijn teamgenoten:

1. Luisterden goed naar elkaar	Eens	1	2	3	4	5	Oneens
2. Hielpen elkaar door het geven van nuttige tips	Eens	1	2	3	4	5	Oneens
3. Hadden respect voor alle gezichtspunten.	Eens	1	2	3	4	5	Oneens
4. Namen allen deel.	Eens	1	2	3	4	5	Oneens

Mijn suggesties voor verbeteringen:

Bijlage 4: Oplossingsgerichte gesprekken voeren met kinderen

Vragen stellen tijdens de voorbereiding

Stappen	Onderzoeksvragen van de coachende leraar	Vragen aan het kind
Stellen van een doel	Wat is de motivatie van het kind? Welke leervraag stelt het kind? Welk doel wil of moet het bereiken? Is deze doelstelling ook voor mij acceptabel? Moet ik onderhandelen? Hoe groot is de realiteitswaarde van zijn/haar plan?	Vertel eens wat je precies wilt doen? Vertel eens waarom dit voor jou belangrijk is? Wat wil je leren? Op welke vragen wil je een antwoord krijgen? Welk eindresultaat wil je bereiken? Wanneer ben je tevreden over je werk? Hoe ziet dat er dan uit?
Verkennen van de werkelijkheid	Kan het kind tot een keuze komen? Kan het kind de informatie herkennen die er echt toe doet? Is er sprake van een goede samenwerking?	Brainstorm in kleine groep Wat weet je er al van? Wat vind jij er van? Wat denken anderen ervan, volgens jou? Wat is jouw inschatting: kun je dit maken/oplossen? Waarom denk je van wel of van niet?
Bedenken van opties	Heeft het kind een plan om de leervraag te onderzoeken? Heeft het kind een reëel beeld van wat een goede oplossing zou zijn voor het gestelde probleem? Heeft het kind voldoende alternatieven tot zijn beschikking? Hoeveel hulp heeft het nodig?	Hoe kan ik? Wanneer denk je dat dit probleem is opgelost? Wat heb je nodig om tot een antwoord/oplossing te komen? Welke ideeën heb je tot nu toe verzameld? Zijn al deze ideeën uitvoerbaar? Wat denk je dat het beste zou zijn?
Maken van afspraken	Heeft het kind een goed zicht op de aanpak? Hoe reëel is dit beeld? Is het plan van aanpak concreet genoeg? Kun je hier echt zelfstandig mee aan het werk?	

Vragen stellen tijdens de uitvoering

Stappen	Onderzoeksvragen van de coachende leraar	Vragen aan het kind
Stellen van een doel	Houdt het kind het doel voor ogen?	Hoe gaat het tot nu toe? Wat ben je aan het leren? Waar ben je naar op zoek? Wat heb je al bereikt? Moet je je leerdoel bijstellen?
Verkennen van een situatie	Is het kind voldoende vasthoudend in het uitvoeren van het plan van aanpak?	Wat ben je aan het doen? Vind je dat het goed gaat?

Vragenstellen aan kinderen 4

	Komen de kinderen in het groepje wel allemaal aan bod? Welke belemmeringen komt het kind tegen? Zijn dit interne belemmeringen (spanning) of externe (materialen?) Wat heeft het kind ondernomen en welk effect had dat? Wat heeft het kind ervan geleerd?	Komen je verwachtingen uit? Waarom denk je dat? Welke stappen heb je gezet en welke moet je nog zetten? Waar ben jij heel tevreden over? Kom je verder op deze manier? Welk probleem kom je tegen? Vind je dat je plan/aanpak veranderd moet worden of juist niet? Wat zou je nooit meer zo aanpakken? Waarom niet?
Bedenken van opties	Leer ik ze wel om te leren? Welke hulpbronnen zijn beschikbaar	Evt. brainstorm met kinderen. In tweetallen of kleine groep. Wat wil je concreet veranderen in je plan? Wat heb je nodig om goed door te kunnen gaan? Bij wie kun je hulp vragen en wanneer?
Maken van afspraken	Zijn de afspraken concreet? Zijn de afspraken reëel? Is het haalbaar in tijd?	Hoe ga je het aanpakken? Wat zijn jouw stappen? Wat doe je eerst en wat dan? Wanneer ben je klaar? Hoeveel tijd heb je nodig om dit te doen? Klopt het met de tijd die je nog tot je beschikking hebt?

Vragen stellen tijdens de evaluatie

Stappen	Onderzoeksvragen van de coachende leraar	Vragen aan het kind
Stellen van een doel	Is het gestelde doel gehaald?	Welk eindresultaat wilde je bereiken? Ben je klaar met je taak? Waaruit blijkt dat?
Verkennen van een situatie	Zijn er nog zaken die opgelost moeten worden? Welk blijvend leereffect is er?	Heb je het goed gedaan, net zo goed als je had gedacht? Heb je je planning gehaald? Zijn je verwachtingen uitgekomen? Wat vind je van het resultaat? Wat heb je geleerd? Wat heb je ontdekt?
Bedenken van opties	Welke mogelijkheden zijn er om binnen de gestelde tijd nog verbeteringen aan te brengen?	Zou je het anders hebben kunnen doen? Zou je het een tweede keer net zo doen, of anders? Wat hoop je daarmee te bereiken? Wat hoop je daarmee te voorkomen?
Maken van afspraken	Wat hebben de kinderen ervan geleerd? En wat heb ik ervan geleerd?	Wat heb je aan dit werkstuk, aan deze kennis

Bron: Reflectiegesprekken met kinderen: http://www.teamonderwijs.nl/download/content/Reflectiegesprekken_met_kinderen.pdf

3 puntscore:

Voldoende beheersing: +/-

Goede beheersing: +

Een totaalscore van 15 plusjes = 100%, dan heb je alle vaardigheden gehaald.

Bijlage 6: Interview vragenlijst

1. Wat vind je van samenwerken?
 - a. leuk b. niet leuk c. het gaat wel
 2. Hoe komt het dat je samenwerken wel/niet leuk vindt?
 3. Vind je samenwerken soms lastig?
 - a. Ja b. nee
 4. Werk je liever samen of alleen?
 5. Hoe komt het dat je liever samen of alleen werkt?
 6. Als je samenwerkt doe je dat het liefst met:
 - a. een vriend of vriendin
 - b. een jongen/meisje van mijn tafelgroepje
 - c. maakt niet uit met wie ik samenwerk
 7. Hoe doe je dat; samenwerken?
 8. Bij welk vak vind je het prettig om samen te werken?
 9. Waarom heb je voor dat vak gekozen?
 10. Stel dat we elke week zouden gaan samenwerken. Welke manier van samenwerken vind je leuk en wil je graag doen?
 11. Als je jezelf een cijfer mocht geven tussen 1 en 10 voor je samenwerken, hoe waardeer je jezelf dan?
1 is dat je niet kunt samenwerken, dat je steeds ruzie hebt
10 is dat je heel goed kunt samenwerken zonder de leerkracht erbij
- Bijlage uitwerking vragenlijst leerlingen Nulmeting

Bijlage 7: Leerkracht reflectiemodel

Evaluatielijst voor samenwerkend leren

Omcirkel wat van toepassing is.

Gedrag van de leerkracht

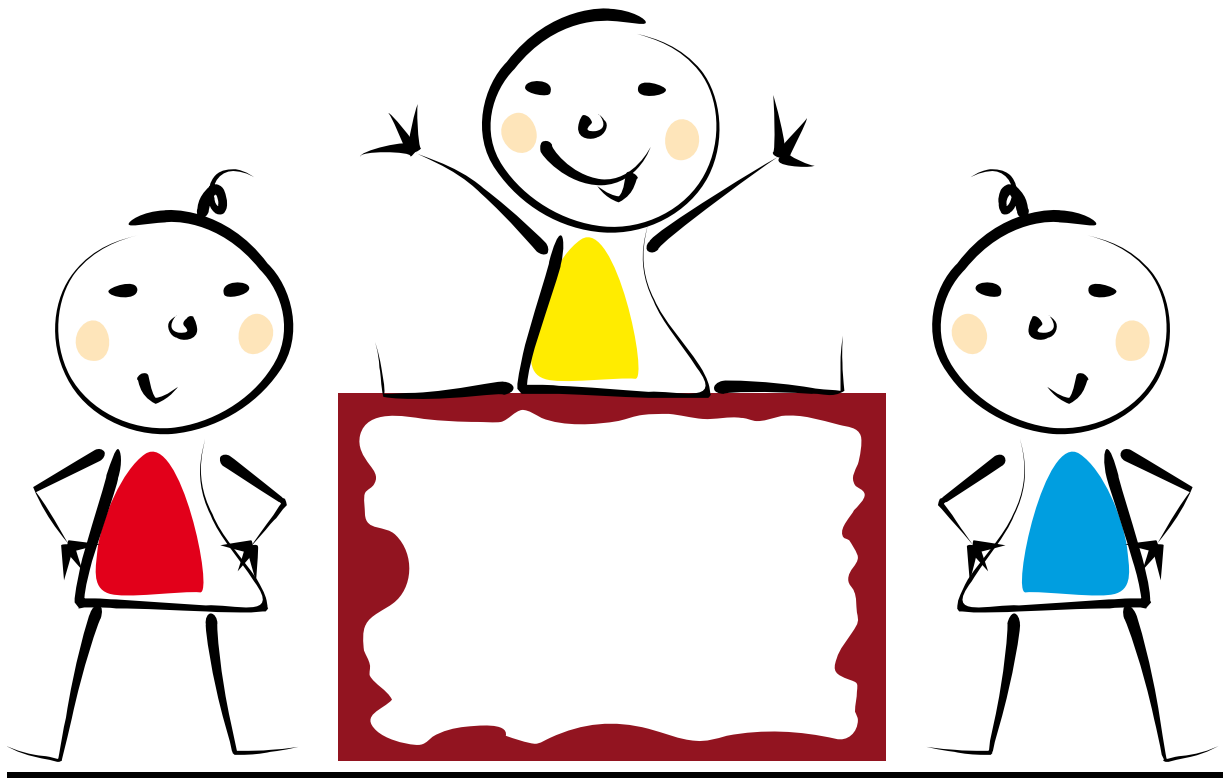
1. Ik heb aandacht besteed aan de principes van samenwerken.	+	+/-	-
2. Ik heb de opdracht duidelijk aan de leerlingen uitgelegd.	+	+/-	-
3. Ik heb gecontroleerd of de groepjes de opdracht begrijpen.	+	+/-	-
4. Ik heb de opdracht opgeschreven.	+	+/-	-
5. Ik heb aangegeven hoe de leerlingen moeten samenwerken/ elkaar moeten helpen.	+	+/-	-
6. Ik heb aangegeven hoe de beoordeling plaatsvindt.	+	+/	-
7. Ik heb aangegeven hoeveel tijd de groepjes hebben.	+	+/-	-
8. Ik heb voldoende tijd gegeven om de opdracht af te krijgen.	+	+/-	-
9. Ik heb voldoende materiaal klaargelegd.	+	+/-	-
10. Ik heb groepjes geobserveerd.	+	+/-	-
11. Ik heb gewenst gedrag gestimuleerd.	+	+/-	-
12. Ik heb ongewenst gedrag tijdig gestopt.	+	+/-	-
13. Ik heb het niveau van de opdracht goed gekozen.	+	+/-	-
14. Ik heb de indeling van de groepje goed gekozen.	+	+/-	-
15. Ik heb de tafels goed opgesteld.	+	+/-	-

Gedrag van de leerlingen

1. De leerlingen gingen snel en rustig bij elkaar zitten.	+	±	-
2. De groepjes gingen snel aan het werk.	+	±	-
3. De groepjes begrepen de opdracht.	+	±	-
4. De groepjes werken taakgericht.	+	±	-
5. De groepjes hebben niet onnodig hulp gevraagd aan de leerkracht.	+	±	-
6. De groepjes stoorden elkaar niet.	+	±	-
7. De groepjes bleven bij elkaar.	+	±	-
8. De groepjes hebben de opdracht goed uitgevoerd.	+	±	-
9. De samenwerking in de groepjes verliep goed.	+	±	-

Bron: http://www.dosiselinge.nl/opleidingsschool?school_id=246&groep_id=372&pub_id=3587

Samenwerken moet je samen doen!

Logboek van:

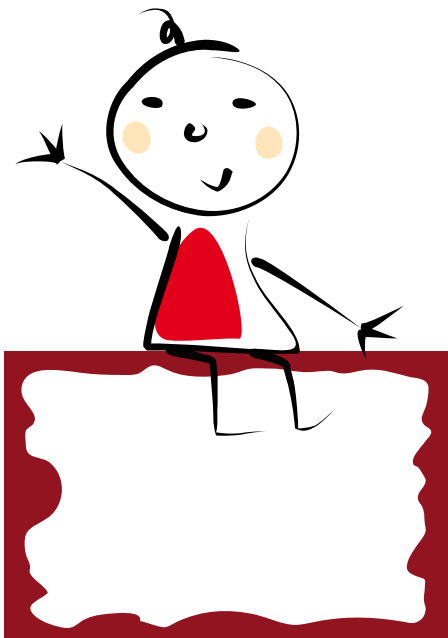
Kennismaken:

Wie ben je? _____

Waar ben je goed in op school? _____

Wie zijn je vrienden op school? _____

Met wie werk je graag samen? _____

Het doel bepalen:

Welk cijfer geef ik mezelf voor samenwerken? _____

(kleur het vakje)

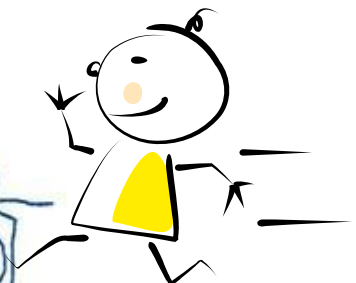

Wat weet ik al over samenwerken? _____

Wat doe ik al allemaal met samenwerken? _____

Naar welk cijfer zou ik graag toe willen?

(kleur het vakje)

Hoe heet het doel wat ik ga leren? (Zet de naam van je doel in de oorkonde)

Hoe ziet het eerste stapje er dan uit, wat zie, voel en doe je anders?

Waarom is het goed dat je dit doel gaat leren?_____

Wat vinden je ouders ervan als je dit doel gaat leren?_____

Wat vind de juf/meester ervan?_____

Wie zouden het nog meer fijn vinden als je dit doel beheerst?_____

Uitvoering doel:

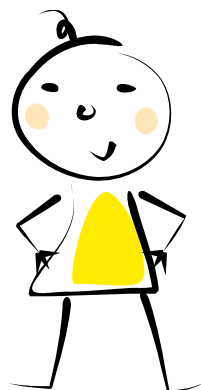
Wie kunnen mij daar bij helpen? _____

Hoe ga ik het doen? _____

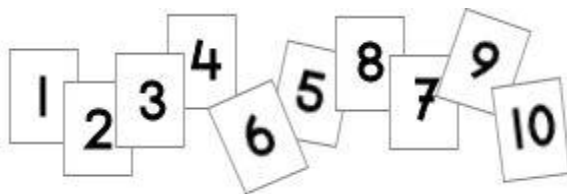
Wat heb ik daarvoor nodig? _____

Hoe laat ik zien dat het gelukt is? _____

Hoe ga je vieren dat het doel gehaald is? _____

Logboek:
Welk cijfer geef ik mezelf vandaag?

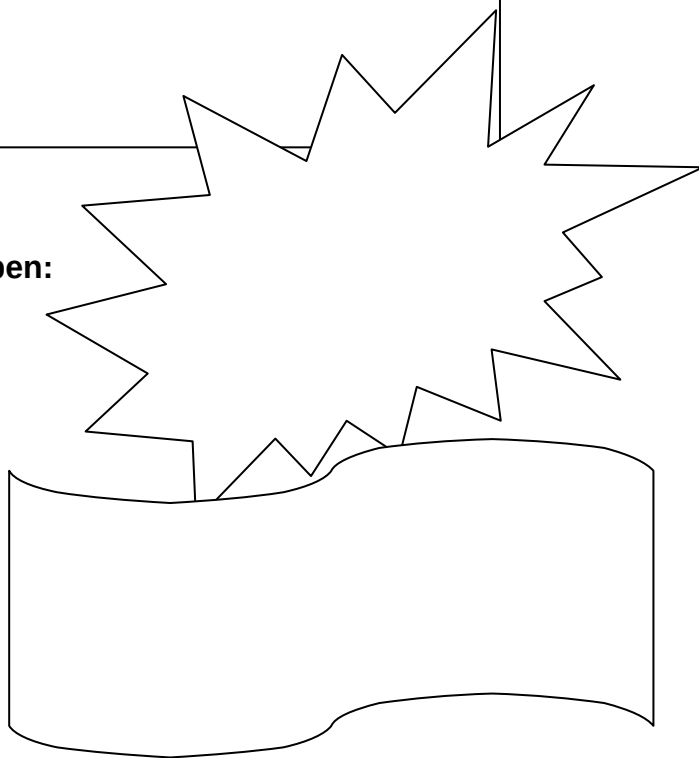

Wat ging goed?

Dit ga ik de volgende keer anders doen:

Gedrag waar ik en anderen last van hebben:

Gedrag van mijzelf waar ik blij mee ben:

Leuke situaties:

Moeilijke situaties

Leuk gedrag van een ander: _____

Gedrag van anderen dat ik vervelend vind: _____

Bijlage 9: Schematische weergave tijd, actie, deelnemers en middelen

Actie	Deelnemers	Middelen	Tijdpad
- Kiezen onderzoeksgroep - Nulmeting bepalen - Collega's en ouders op de hoogte stellen van het onderzoek	- Alle Leerlingen - Leerlingen onderzoeksgroep - Collega leerkracht - Collega nevangroep 4 en 5 - Collega's - Ouders van de leerlingen	- Sociogram - Kijkwijzer - Videocamera - Interview-vragenlijst - Opdracht Hoge torens	Week 1 30-01 31-01 01-02
- Oplossingsgericht gesprek met zes leerlingen - Logboek invullen door leerling - Werken aan het logboek - Coöperatieve activiteiten eerste fase (Kagan, 2007) - Wekelijks individuele reflectieve gesprekken, zie bijlage 4 en 6 (logboek), met de leerlingen en tussentijdse evaluatie.	- Leerlingen onderzoeksgroep - Alle leerlingen in de klas - Leerkracht onderzoeksgroep	- Bijlage 5 - Logboek - Coöperatieve groeps/klassen vormingsactiviteiten aanbieden	Week 2
- Start maken met coöperatieve werkvormen (Kagan 2007) - Werken aan het logboek (bijlage 6) - Wekelijkse individuele reflectiegesprekken met de leerlingen uit de onderzoeksgroep (bijlage 4 en 6)	- Alle leerlingen in de klas - Leerlingen onderzoeksgroep - Leerkracht onderzoeksgroep	- Logboek bijlage 6 - Coöperatieve werkvormen - Bijlage 4	Week 3
Als week 3	Als week 3	Als week 3	Week 4
Als week 3	Als week 3	Als week 3	Week 5
- Coöperatieve spel en bewegingsvormen komen aan bod. - Rest als week 3	Als week 3	- Als week 3 - Coöperatieve spel en bewegingsvormen	Week 6
- Eindmeting - Evalueren het logboek - Kringgesprek met de leerlingen van de groep - Feestje vieren	- Onderzoeksgroep - Alle leerlingen groep - Collega-leerkracht - Leerkracht nevangroep 4 en 5	- Logboek - Sociogram - Kijkwijzer 1 - Video-opname - Interview-vragenlijst - Opdracht Hoge torens	Week 7 28 maart* Rekening houdend met uitloop.

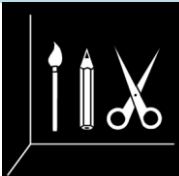
Bijlage 10 Een gedetailleerd overzicht van het verloop van het onderzoek.

Week 1 9 jan. t/m 13 jan. 2012	• De leerkracht vertelt aan de leerlingen dat deze een onderzoek gaan uitvoeren in de klas. • Alle leerlingen uit groep 4-5 vullen het sociogram via de computer in (www.sometics.nl) • Uit de gegevens van het sociogram vraagt de leerkracht of de leerlingen mee willen doen aan het onderzoek. Er doen zes leerlingen mee
Week 2 16 jan. t/m 20 jan. 2012	• Met de zes gekozen leerlingen wordt een “één op één interview” gehouden. Elke dag vinden er één of twee gesprekken plaats. • Deze week worden de ouders van de zes gekozen leerlingen over het onderzoek ingelicht. • Er wordt met de leerlingen besproken wat de bedoeling is van het onderzoek en wanneer het onderzoek van start zal gaan. • Het logboek wordt uitgelegd aan de leerlingen (bijlage 8). • Deze week wordt een start gemaakt met coöperatief leren. De leerlingen worden gefilmd wanneer zij bezig zijn met coöperatief leren. De observatie op film wordt doorgegeven aan de twee collega's die de leerlingen van de onderzoeksgroep observeren met behulp van de kijkwijzer (bijlage 5). De leerlingen voeren de activiteit “Hoge torens” uit.
Week 3 23 jan. t/m 27 jan. 2012	• Op dinsdag, woensdag, donderdag en vrijdag worden coöperatieve activiteiten gedaan. De activiteiten komen uit het boek “Coöperatief leren binnen adaptief onderwijs” van Joep MCG van Vugt vanaf blz. 81. Sommige activiteiten duren een paar minuten, andere wat langer. Aan het einde van de dag wordt elke keer het laatste blad van het logboek ingevuld, onder begeleiding van de leerkracht o.a. Wat ging er goed? Welk cijfer geef je jezelf? • Het is voor de opbouw van samenwerken handig om te beginnen met tweetallen en dit dan uit te breiden naar viertallen. • Elke week wordt er een nieuwe fase aangeboden van coöperatief leren. Niet alle fases hebben een even aantal activiteiten. De ene fase komt meer aan bod dan de andere fase. Dat komt omdat niet alle fases voor groep 4 geschikt zijn. • De T-kaarten en de klassenregels worden besproken. Voorbeelden van een T-kaart en de klassenregels zijn te vinden in bijlage 11 en 12. • Deze week worden de groeps- en klassenvormings activiteiten aangeboden. Dat zijn de volgende activiteiten: ❖ Wie ontbreekt er? ❖ Puzzel ❖ 11-tal ❖ Geheugenspel ❖ Tableau • De leerkracht vult na elke activiteit het evaluatieformulier in (bijlage 7). Een aantal keer wordt dit gedaan door een collega zodat de

	gegevens met elkaar vergeleken kunnen worden. De leerkracht zal tijdens het coöperatief leren procesgerichte feedback gaan geven. Ze zal naar de leerlingen luisteren “hoe het gaat” en als ze hulp nodig hebben dan zal de leerkracht die bieden. De leerkracht probeert in dit proces meer een coach te zijn.
Week 4 30 jan. t/m 3 feb. 2012	Deze week worden coöperatieve opdrachten gedaan betreffende instructie en verwerking. De volgende activiteiten worden aangeboden: ❖ Sorteren ❖ Deel en vergelijk ❖ Overeenkomsten ❖ Tweegesprek ❖ Een balletje opwerpen ❖ Drie halen twee betalen ❖ Koppen bij elkaar - Aan het einde van de dag wordt het laatste gedeelte van het logboek ingevuld door de leerlingen, dit onder begeleiding van de leerkracht. - Na elke activiteit vult de leerkracht het reflectiemodel in. Bij activiteit “Sorteren” en “Koppen bij elkaar” komt een collega de leerkracht observeren met behulp van reflectieformulier bijlage 7.
Week 5 6 feb. t/m 10 feb. 2012	Deze week worden activiteiten aangeboden waarmee het leerproces samen met de leerlingen wordt geëvalueerd. Dit heet “Terugkoppeling, evaluatie en reflectie”. De volgende activiteiten worden aangeboden: ❖ Geste ❖ Groepsdiscussie Net als vorige week wordt aan het einde van de dag het logboek en het reflectiemodel ingevoerd.
Week 6 13 feb. t/m 17 feb. 2012	Deze week worden coöperatieve werkvormen ingezet. Deze werkvormen kun je als leerkracht pas inzetten als de leerlingen voldoende bekend zijn met coöperatief leren. ❖ Telefoon ❖ Geef maar hier Net als vorige week wordt aan het einde van de dag het logboek en het reflectiemodel ingevoerd.
Week 7 20 feb. t/m 24 feb. 2012	Deze week vinden coöperatieve activiteiten plaats die als aanvulling op de andere werkvormen of ter ondersteuning worden ingezet. ❖ Aan de gang blijven ❖ Luisteroefening ❖ Rekenen maar ❖ Welles- nietes ❖ En nu ik... ❖ Woordenketting ❖ Beroepengids ❖ Even-oneven ❖ Tafeltjes zingen Net als vorige week worden aan het einde van de dag het logboek en het reflectiemodel ingevoerd

Week 8 5 maart t/m 9 maart	Deze week wordt de laatste fase aangeboden van coöperatief leren. Dat zijn spel- en bewegingswerkvormen. De activiteiten hoeven niet allen in de gymzaal uitgevoerd te worden, dat kan ook prima in de les als “energizer”. De volgende activiteiten komen aanbod: ❖ Ballonvlucht ❖ Botsauto ❖ Optrekken ❖ De wave ❖ De reddingsboot ❖ Ballonnenbalans ❖ Boomstam ❖ Cirkelloop Net als vorige week wordt aan het einde van de dag het logboek en het reflectiemodel ingevoerd
Week 9 12 maart t/m 16 maart 2012	• Alle leerlingen uit groep 4/5 vullen het sociogram via de computer in (www.sometics.nl) • De leerlingen worden weer gefilmd wanneer zij bezig zijn met de activiteit ‘Hoge torens’. De observatie op film wordt doorgegeven aan de twee collega’s die de leerlingen van de onderzoeksgroep observeren met behulp van de kijkwijzer (bijlage 5). • De leerkracht houdt nog een keer het interview (bijlage 6) met de leerlingen van de onderzoeksgroep. • Met de leerlingen wordt het logboek besproken.
Week 10 19 maart t/m 23 maart 2012	• De resultaten van het logboek en het onderzoek worden met de ouders besproken • De leerlingen presenteren de klas wat zij hebben geleerd de afgelopen periode en het ‘feestje’ waar zij recht op hebben, wordt gevierd deze week.
Week 11 23 april t/m 27 april 2012	De leerkracht houdt een kringgesprek met de leerlingen van de onderzoeksgroep om de resultaten te bespreken. Zo kunnen ze zien dat er geen namen worden genoemd, dus dat hun gegevens vertrouwelijk blijven. Verder kunnen zij aangeven of het klopt wat de leerkracht geanalyseerd en geconcludeerd heeft. Ze kunnen dus aangeven of ze het ermee eens zijn. • Er wordt met de leerlingen besproken hoe het nu gaat.

Bijlage 11: Regels Klas

	Wij zijn aardig voor elkaar.
	Als we iets willen vragen steken we onze vinger op.
	In de school lopen wij rustig.
	Wij praten zachtjes in de klas.
	We gebruiken de spullen waar ze voor bedoeld zijn.
	We luisteren naar de juf en meester en naar elkaar.

Bron afbeeldingen: www.sclera.be

Bijlage 12: Voorbeelden van T-kaarten

Voorbeelden van T-kaarten

Naar elkaar luisteren	
Ziet eruit als ...	Klinkt als ...
je toedraaien naar wie er praat iemand die praat aankijken knikken met je hoofd	wat een leuk verhaal kun je dat even uitleggen? sst, Peter vertelt wat

Een inbreng hebben	
Ziet eruit als ...	Klinkt als ...
je mond beweegt je kijkt de groep rond je vinger opsteken om wat te zeggen	ik ben het daar niet mee eens, want... mag ik nu even wat zeggen ik vind dit, wat vinden jullie

Zachtjes overleggen	
Ziet eruit als ...	Klinkt als ...
een vinger voor de mond houden dicht bij elkaar kruipen hand bij je oor houden	ssst, niet zo hard misschien moeten we iets zachter praten fluisteren

Materiaal delen	
Ziet eruit als ...	Klinkt als ...
alle spullen liggen in het midden van de tafel	wil je me de schaar even geven? mag ik met je meekijken? mag ik de lijm als je ermee klaar bent?

Aan de taak werken tot deze af is	
Ziet eruit als ...	Klinkt als ...
blijven zitten mee blijven werken	nog even concentreren let maar niet op die andere groep we moeten dit nog afmaken we zijn nog niet helemaal klaar

183

Bron: Coöperatief leren in het basisonderwijs, Förrer, Kenter en Veenman, 2000, blz. 183

Bijlage 13 Observatie nulmeting

3 puntscore:

Onvoldoende beheersing: -

Voldoende beheersing: +/-

Goede beheersing: +

	Elkaars naam gebruiken	Elkaar aankijken tijdens het praten	Vriendelijk op elkaar reageren	Elkaar gelegenheid geven mee te doen	Een inbreng durven hebben	Zo duidelijk praten dat anderen je kunnen verstaan	Meewerken aan de groepsoopdracht	Luisteren naar elkaar	Elkaar uit laten praten	De inbreng van een ander accepteren	Bij je groepje blijven	Rustig praten en werken	Materiaal met elkaar delen	Om de beurt praten	Aan de taak werken tot deze af is	Totaal score cijfer
Co	+/-	-	+/-	-	-	-	+/-	-	+/-	-	+	-	+/-	+/-	-	4
Te	+/-	-	-	-	-	+/-	-	-	+/-	-	+/-	-	+/-	-	-	2,5
Am	+/-	+	+/-	-	+/-	+/-	+/-	-	-	-	+	-	+/-	-	+/-	5,5
St	+/-	+/-	+/-	-	-	+/-	-	-	+/-	+	-	-	+/-	-	-	4
Me	+/-	+/-	+/-	+/-	-	+/-	+/-	+/-	-	+	+	-	+/-	+/-	+/-	7
Pr	+/-	-	+/-	+/-	-	-	+/-	+/-	+/-	+/-	-	-	+/-	+/-	+/-	5

+= 1 punt

+/- = 0.5 punt

_ = 0 punten

Uitleg verdeelsleutel

Totaal aantal punten wat je kunt behalen is vijftien. De vijftien punten worden door drie gedeeld. Hieruit volgt een verdeelsleutel die wordt gehanteerd om het beheersingsniveau van sociale vaardigheden per leerling vast te kunnen leggen. Onvoldoende beheersing, voldoende beheersing, goede beheersing.

Onvoldoende beheersing: score lager dan vijf punten

Voldoende beheersing: score tussen de vijf en tien punten. Goede beheersing: score tussen de tien en vijftien punten.

Samenwerken moet je samen doen: Paula Sinkeldam

Bijlage 14 Observatie eindmeting

3 puntscore:

Onvoldoende beheersing: -

Voldoende beheersing: +/-

Goede beheersing: +

	Elkaars naam gebruiken	Elkaar aankijken tijdens het praten	Vriendelijk op elkaar reageren	Elkaar gelegenheid geven mee te doen	Een inbreng durven hebben	Zo duidelijk praten dat anderen je kunnen verstaan	Meewerken aan de groepsoopdracht	Luisteren naar elkaar	Elkaar uit laten praten	De inbreng van een ander accepteren	Bij je groepje blijven	Rustig praten en werken	Materiaal met elkaar delen	Om de beurt praten	Aan de taak werken tot deze af is	Totaal score
Co	+	+/-	+	-	+/-	+	+	+/-		-	+	-	+	+/-	+	9
Te	+/-	+/-	+/-	-	+	+	+	-	-	-	+	+/-	+	+/-	+/-	8
Am	+	+	+	+/-	+	+	+	+/-		-	+	-	+	+/-	+/-	10
St	+	+/-	+	+/-	+	+	+	+/-		+/-	+	-	+	+/-	+	10,5
Me	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+/-	+/-	+	+/-	+	+	+	13
Pr	+/-	+/-	+	+	+	+	+	+/-	+	+/-	+	-	+	+/-	+	11,5

De observatie is een samenvatting van de drie observaties die hebben plaatsgevonden.

+ = 1 punt

+/- = 0.5 punt

_ = 0 punten

Uitleg verdeelsleutel

Totaal aantal punten wat je kunt behalen is vijftien. De vijftien punten worden door drie gedeeld. Hieruit volgt een verdeelsleutel die wordt gehanteerd om het beheersingsniveau van sociale vaardigheden per leerling vast te kunnen leggen. Onvoldoende beheersing, voldoende beheersing, goede beheersing

Bijlage 15: Sociogram beginmeting

~				4				5					6	1					2		3			+	-
	X	V				V							X	V				X					X	3	3
	V	X			X	V		V						X				X				X		3	3
			X										X				X				V	V	V	3	2
Leerling 4			X	X				V	V	V			X								X			3	3
				V	X	X	X		V	V													X	3	3
	V	V				X		X				X	X	V										3	3
				V			X	V		V	X		X					X						3	3
				V			V	X		V		X						X						3	3
Leerling 5				V	V				X	V				X					X				X	3	3
				V			V	V		X			X					X					X	3	3
									X	X	V						V		V	X			X	3	3
									X		X		V		V		V	X						3	2
									V	X	X		X				V	V						3	2
	V							X				X	X	V			V		X					3	3
Leerling 6						X			X	V			X				V						V	3	2
								X				V	X	X						V		V		3	2
Leerling 1													X	V	X	X		V		X	V			3	3
									X				V		X		X		V			V		3	2
									X			V	X	V			X		X	V				3	3
									X	V		V					X			V				3	2

Samenwerken moet je samen doen: Paula Sinkeldam

					X					X					X		V				X			V			V			3	3
								V							X		X	V			X		X			V				3	3
										V					X	V	X			V			X	X						3	3
Leerling 2		X							V	X						X	V			V			X							3	3
											X			V		V		X	V				X		X					3	3
Leerling 3			V				X							V	X								X			X		V		3	3
										X				V	X	V					V					X				3	2
			V												X					X	V			X		V		X		3	3
Totaal Positief	3	2	2	5	1	2	2	5	3	5	3	1	2	5	1	9	3	1	2	5	4	2	2	2	2	2	5	3	8	4	
Totaal Negatief	0	1	1	0	2	1	3	0	5	4	4	3	1	2	17	1	4	2	0	3	6	0	3	6	0	1	1	5	7	6	

Bijlage 16: Sociogram eindmeting

~				4				5						6		1						2		3			+	-
	X					V								X		X					V		X		V		3	3
	V	X				V			X					X			V										3	2
			X											X		X							X	V	V	V	3	3
Leerling 4				X				V	V	V													X		X	X	3	3
				V	X		V		V				X						X					X			3	3
	V	V				X								X	V	X							X				3	3
	X		X	V	V	X	X		V																		3	3
				V				X	V	V				X									X				3	2
Leerling 5				V	V			V	X	X				X													3	2
				V				V	V	X				X									X			X	3	3
								X			X		V						V	X		V	X				3	3
											X			V		V			V								3	0
											V	V	X		X				V	X							3	2
				X	X										X		V			V			V	X			3	3
Leerling 6							X				V	X		X		V						V					3	2
												X			X				V				V		V		3	1
Leerling 1							X		V					V		X						V					3	1

Bijlage 17: Resultaten Logboek

Leerling 1:

Voor het onderzoek: gaf leerling 1 zichzelf een 5 voor samenwerken. Zij heeft aangegeven graag naar een 10 toe te willen.

Haar doelen uit het logboek om een 10 halen waren:

- Luisteren naar anderen
- Elkaar helpen
- Opdrachten samen maken, niet weggaan zoals naar de wc gaan e.d.
- Om de beurt iets doen bijvoorbeeld lezen en opschrijven of “de som vertellen en de ander rekent uit”.

Figuur 4.7.1 De kaartjeslijn

Na het onderzoek: gaf leerling 1 zichzelf een 8. Zij vond dat zij nog niet alle samenwerkingsvaardigheden had gehaald en dat zij nog veel meer moeten leren op het gebied van samenwerken. Wat zij als redenen gaf voor een 8 waren:

- Ik luister nu beter naar anderen
- Ik probeer anderen te helpen
- Ik blijf bij mijn groepje
- Ik voer de rollen goed uit als stilte-kapitein en materiaalbaas.
- Samen met anderen probeer ik toch de opdracht goed te maken ook als er een meningsverschil is. Nu loop ik niet meer weg, ik blijf toch meedoen met de opdracht.

Leerling 2:

Voor het onderzoek : gaf leerling 2 zichzelf een 5, zij heeft aangegeven graag naar een 10 toe te willen. Haar doelen. uit het logboek, om een 10 te halen zijn:

- Luisteren naar anderen
- Anderen de ruimte geven voor eigen inbreng (wil niet meer bezig zijn)

- Geeft niet op, ook als de opdracht moeilijk is
- Durf om hulp te vragen
- Anderen proberen te helpen
- Rustig werken aan een opdracht

Figuur 4.7.2 kaartjeslijn

Na het onderzoek: gaf leerling 2 zichzelf een 8 omdat zij net als Am vond dat zij nog niet alle doelen gehaald had. Zij geeft hieronder aan wat er volgens haar “in een 8” zit:

- Ik durf om hulp te vragen wanneer ik de opdracht moeilijk vind
- Ik ben niet meer zo bazig, anderen mogen ook hun mening geven
- Ik luister naar wat de andere kinderen zeggen en doe ook wat de andere kinderen zeggen.
- Ik geef niet meer op wanneer ik het moeilijk vind, dan vraag ik aan iemand of zij mij kan helpen.

Leerling 3:

Voor het onderzoek gaf leerling 3 zichzelf een 8, zij heeft aangegeven graag naar een 10 te willen. Haar doelen, uit het logboek, om een 10 te halen zijn:

- Luisteren naar elkaar
- Elkaar helpen
- Samen overleggen over de opdrachten
- Samen rustig praten en werken
- De taak samen afronden en samen alles opruimen
- Mening van elkaar accepteren
- Materialen met elkaar delen

Figuur 4.7.3 Kaartjeslijn

Na het onderzoek gaf leerling 3 zichzelf een 10 omdat:

- Ik naar andere kinderen luister
- Ik altijd iemand zijn mening probeer mee te nemen in een opdracht. Wanneer dat niet kan zoeken we samen naar een andere oplossing. Zodat we allemaal tevreden zijn.
- Ik andere kinderen durf te laten weten wanneer we samen alles moeten opruimen.
- Ik iemand help wanneer hij/zij om hulp vraagt en ik durf zelf ook om hulp te vragen wanneer ik iets niet weet.
- Ik de rollen bij het samenwerken goed kan toepassen (materiaalbaas, stiltekapitein, tafelbaas, aanmoediger etc.)
- Ik andere kinderen laat uitpraten en ik durf aan te geven dat ze dat bij mij ook moeten doen.

Leerling 4:

Voor het onderzoek gaf leerling 4 zichzelf een 6. Hij heeft aangegeven naar een 9 toe te willen. Dat vind hij al hoog genoeg. '*Je hoeft niet altijd de beste te zijn*' zei Pr. Onder een 9 vallen volgens hem de volgende doelstellingen:

- Luisteren naar elkaar
- Rustig samenwerken en praten aan een opdracht
- Samen aan een opdracht werken; het ene kind leest, het ander kind luistert en andersom.
- Samen sommen maken en elkaar vertellen hoe het moet.
- Niet alleen met je vriend samenwerken, maar ook met andere kinderen uit de klas.
- Materialen samen delen.

Figuur.4.7.4 kaartjeslijn

Na het onderzoek gaf leerling 4 zichzelf een 9 omdat:

- Het nu makkelijker gaat om rustig te werken, de T-kaarten helpen mij hier goed bij.

- Ik nu met andere kinderen samenwerk waar ik eerst nooit mee werkte. Ik heb er nu meer vrienden bij.
- Ik samen met andere kinderen overleg wat we gaan maken en de taken worden verdeeld.
- Ik de rollen kan uitvoeren zoals het materiaal beheren van de materiaalbaas.
- Ik naar andere kinderen luister.

Leerling 5: Voor het onderzoek gaf leerling 5 zichzelf een 5. Hij heeft aangegeven naar een 10 toe te willen. Zijn doelen om een 10 te behalen zijn:

- Rustig werken met elkaar, fluisteren
- Aandacht bij mijn werk houden
- Aan het werk blijven
- Bij mijn groepje blijven
- Om de beurt praten
- Samen overleggen
- Anderen helpen
- Ik durf om hulp te vragen

Figuur 4.7.5. Kaartjeslijn

Na het onderzoek gaf leerling 5 zichzelf een 8. Hij vond het samenwerken soms moeilijk. Hij kon niet altijd zijn aandacht erbij houden en had niet altijd een inbreng. Hij wachtte liever af wat anderen zeiden of deden. Hij heeft zelf aangegeven om meer inbreng te willen hebben. Hij kan hierin nog groeien. Wat er in de 8 zicht volgens leerling 5:

- Rustig werken en fluisteren
- Elkaar helpen
- Ik durf om hulp te vragen wanneer ik niet weet wat ik moet doen
- Ik blijf bij mijn groepje
- Ik vraag aan andere kinderen in mijn groepje wat ze denken
- Ik doe samen met materialen

Leerling 6:

Voor het onderzoek gaf leerling 6 zichzelf een 10 maar in gesprek met de leerkracht heeft haar cijfer hersteld na een 7. Ze wil graag naar een 10 toe. Haar doelen om een 10 te halen zijn:

- Rustig werken
- Luisteren naar anderen
- Samen overleggen en taken verdelen
- Materialen met elkaar delen
- Bij mijn groepje blijven

Figuur 4.7.6 kaartjeslijn

Na het onderzoek gaf leerling 6 zichzelf een 9 omdat:

- Ik samen met anderen opdrachten gemaakt heb
- Ik luisterde naar anderen
- We samen een plan maakten
- Ik de materiaalbaas, stiltekapitein en tafelbaas kan zijn
- Ik bij mijn groepje blijf
- Ik het werken met een logboek niet leuk vind, omdat ik niet steeds zoveel in wil vullen. Ik kan het ook zonder logboek.

Bijlage 18: Leerkracht reflectiemodel van de observatoren

Evaluatielijst voor samenwerkend leren (nulmeting)

Omcirkel wat van toepassing is.

Gedrag van de leerkracht

1. Ik heb aandacht besteed aan de principes van samenwerken.	+	+/-	-
2. Ik heb de opdracht duidelijk aan de leerlingen uitgelegd.	+	+/-	-
3. Ik heb gecontroleerd of de groepjes de opdracht begrijpen.	+	+/-	-
4. Ik heb de opdracht opgeschreven.	+	+/-	-
5. Ik heb aangegeven hoe de leerlingen moeten samenwerken/ elkaar moeten helpen.	+	+/-	-
6. Ik heb aangegeven hoe de beoordeling plaatsvindt.	+	+/	-
7. Ik heb aangegeven hoeveel tijd de groepjes hebben.	+	+/-	-
8. Ik heb voldoende tijd gegeven om de opdracht af te krijgen.	+	+/-	-
9. Ik heb voldoende materiaal klaargelegd.	+	+/-	-
10. Ik heb groepjes geobserveerd.	+	+/-	-
11. Ik heb gewenst gedrag gestimuleerd.	+	+/-	-
12. Ik heb ongewenst gedrag tijdig gestopt.	+	+/-	-
13. Ik heb het niveau van de opdracht goed gekozen.	+	+/-	-
14. Ik heb de indeling van de groepje goed gekozen.	+	+/-	-
15. Ik heb de tafels goed opgesteld.	+	+/-	-

Kritische noot van de observator:

“Tijdens de uitleg van de opdracht is er goed gekeken naar wat de leerlingen gaan doen en wat er van ze verwacht wordt. Er is geen sprake van een beoordeling van de opdracht. De leerlingen moesten zelf het materiaal bij elkaar brengen (lijmpotjes e.d.)”

Evaluatielijst voor samenwerkend leren (tussenmeting)

Omcirkel wat van toepassing is.

Gedrag van de leerkracht

1. Ik heb aandacht besteed aan de principes van samenwerken.	+	+/-	-
2. Ik heb de opdracht duidelijk aan de leerlingen uitgelegd.	+	+/-	-
3. Ik heb gecontroleerd of de groepjes de opdracht begrijpen.	+	+/-	-
4. Ik heb de opdracht opgeschreven.	+	+/-	-
5. Ik heb aangegeven hoe de leerlingen moeten samenwerken/ elkaar moeten helpen.	+	+/-	-
6. Ik heb aangegeven hoe de beoordeling plaatsvindt.	+	+/	-

7. Ik heb aangegeven hoeveel tijd de groepjes hebben.	+	+/-	-
8. Ik heb voldoende tijd gegeven om de opdracht af te krijgen.	+	+/-	-
9. Ik heb voldoende materiaal klaargelegd.	+	+/-	-
10. Ik heb groepjes geobserveerd.	+	+/-	-
11. Ik heb gewenst gedrag gestimuleerd.	+	+/-	-
12. Ik heb ongewenst gedrag tijdig gestopt.	+	+/-	-
13. Ik heb het niveau van de opdracht goed gekozen.	+	+/-	-
14. Ik heb de indeling van de groepje goed gekozen.	+	+/-	-
15. Ik heb de tafels goed opgesteld.	+	+/-	-

Kritische noot van de observator:

“De opdracht voor de leerlingen werd mondeling uitgelegd. De opdracht stond kort op het digibord vermeld. Misschien is het handig om het ook schriftelijk uit te delen. Een goede vondst was het gebruik van de timetimer. Nu konden de leerlingen goed zien wanneer de activiteit klaar was. Er was bij deze activiteit geen sprake van een beoordeling”.

Evaluatielijst voor samenwerkend leren (eindmeting)

Omcirkel wat van toepassing is.

Gedrag van de leerkracht

1. Ik heb aandacht besteed aan de principes van samenwerken.	+	+/-	-
2. Ik heb de opdracht duidelijk aan de leerlingen uitgelegd.	+	+/-	-
3. Ik heb gecontroleerd of de groepjes de opdracht begrijpen.	+	+/-	-
4. Ik heb de opdracht opgeschreven.	+	+/-	-
5. Ik heb aangegeven hoe de leerlingen moeten samenwerken/ elkaar moeten helpen.	+	+/-	-
6. Ik heb aangegeven hoe de beoordeling plaatsvindt.	+	+/	-
7. Ik heb aangegeven hoeveel tijd de groepjes hebben.	+	+/-	-
8. Ik heb voldoende tijd gegeven om de opdracht af te krijgen.	+	+/-	-
9. Ik heb voldoende materiaal klaargelegd.	+	+/-	-
10. Ik heb groepjes geobserveerd.	+	+/-	-
11. Ik heb gewenst gedrag gestimuleerd.	+	+/-	-
12. Ik heb ongewenst gedrag tijdig gestopt.	+	+/-	-
13. Ik heb het niveau van de opdracht goed gekozen.	+	+/-	-
14. Ik heb de indeling van de groepje goed gekozen.	+	+/-	-
15. Ik heb de tafels goed opgesteld.	+	+/-	-

“Tijdens de observatie was duidelijk te zien dat de leerkracht meer rust had. Ze had goed het overzicht en kon nu ook de tijd nemen om rustig te observeren. Er is duidelijk een ontwikkeling te zien. Ze heeft nu meer vertrouwen. De leerlingen weten wat er van ze verwacht wordt (in vergelijking met de eerste keer). De opdrachten zijn duidelijk. Er is rust in de groep. Tijdens de eerste meting waren de leerlingen luidruchtiger. De leerkracht grijpt in daar waar dat nodig is, maar stuurt de leerlingen. Ze stelt vragen als ‘Wat ben je aan het doen? Vind je dat het goed gaat?’ Wat zou er anders moeten gaan volgens jou? Kunnen we daar een oplossing voor bedenken?’ Waardoor de leerlingen worden geacht zelf na te denken over wat ze doen en hoe ze daar een oplossing voor kunnen vinden. Een heel mooi proces om mee te mogen maken”.

Bijlage 19 Leerkracht reflectiemodel van de leerkracht zelf

Evaluatielijst voor samenwerkend leren (beginmeting)

Omcirkel wat van toepassing is.

Gedrag van de leerkracht

1. Ik heb aandacht besteed aan de principes van samenwerken.	+	+/-	-
2. Ik heb de opdracht duidelijk aan de leerlingen uitgelegd.	+	+/-	-
3. Ik heb gecontroleerd of de groepjes de opdracht begrijpen.	+	+/-	-
4. Ik heb de opdracht opgeschreven.	+	+/-	-
5. Ik heb aangegeven hoe de leerlingen moeten samenwerken/ elkaar moeten helpen.	+	+/-	-
6. Ik heb aangegeven hoe de beoordeling plaatsvindt.	+	+/	-
7. Ik heb aangegeven hoeveel tijd de groepjes hebben.	+	+/-	-
8. Ik heb voldoende tijd gegeven om de opdracht af te krijgen.	+	+/-	-
9. Ik heb voldoende materiaal klaargelegd.	+	+/-	-
10. Ik heb groepjes geobserveerd.	+	+/-	-
11. Ik heb gewenst gedrag gestimuleerd.	+	+/-	-
12. Ik heb ongewenst gedrag tijdig gestopt.	+	+/-	-
13. Ik heb het niveau van de opdracht goed gekozen.	+	+/-	-
14. Ik heb de indeling van de groepje goed gekozen.	+	+/-	-
15. Ik heb de tafels goed opgesteld.	+	+/-	-

Evaluatielijst voor samenwerkend leren (tussenmeting)

Omcirkel wat van toepassing is.

Gedrag van de leerkracht

1. Ik heb aandacht besteed aan de principes van samenwerken.	+	+/-	-
2. Ik heb de opdracht duidelijk aan de leerlingen uitgelegd.	+	+/-	-
3. Ik heb gecontroleerd of de groepjes de opdracht begrijpen.	+	+/-	-
4. Ik heb de opdracht opgeschreven.	+	+/-	-
5. Ik heb aangegeven hoe de leerlingen moeten samenwerken/ elkaar moeten helpen.	+	+/-	-
6. Ik heb aangegeven hoe de beoordeling plaatsvindt.	+	+/	-
7. Ik heb aangegeven hoeveel tijd de groepjes hebben.	+	+/-	-
8. Ik heb voldoende tijd gegeven om de opdracht af te krijgen.	+	+/-	-
9. Ik heb voldoende materiaal klaargelegd.	+	+/-	-
10. Ik heb groepjes geobserveerd.	+	+/-	-
11. Ik heb gewenst gedrag gestimuleerd.	+	+/-	-

12. Ik heb ongewenst gedrag tijdig gestopt.	+	+/-	-
13. Ik heb het niveau van de opdracht goed gekozen.	+	+/-	-
14. Ik heb de indeling van de groepje goed gekozen.	+	+/-	-
15. Ik heb de tafels goed opgesteld.	+	+/-	-

Evaluatielijst voor samenwerkend leren (eindmeting)

Omcirkel wat van toepassing is.

Gedrag van de leerkracht

1. Ik heb aandacht besteed aan de principes van samenwerken.	+	+/-	-
2. Ik heb de opdracht duidelijk aan de leerlingen uitgelegd.	+	+/-	-
3. Ik heb gecontroleerd of de groepjes de opdracht begrijpen.	+	+/-	-
4. Ik heb de opdracht opgeschreven.	+	+/-	-
5. Ik heb aangegeven hoe de leerlingen moeten samenwerken/ elkaar moeten helpen.	+	+/-	-
6. Ik heb aangegeven hoe de beoordeling plaatsvindt.	+	+/	-
7. Ik heb aangegeven hoeveel tijd de groepjes hebben.	+	+/-	-
8. Ik heb voldoende tijd gegeven om de opdracht af te krijgen.	+	+/-	-
9. Ik heb voldoende materiaal klaargelegd.	+	+/-	-
10. Ik heb groepjes geobserveerd.	+	+/-	-
11. Ik heb gewenst gedrag gestimuleerd.	+	+/-	-
12. Ik heb ongewenst gedrag tijdig gestopt.	+	+/-	-
13. Ik heb het niveau van de opdracht goed gekozen.	+	+/-	-
14. Ik heb de indeling van de groepje goed gekozen.	+	+/-	-
15. Ik heb de tafels goed opgesteld.	+	+/-	-

